

"HERCEGBOSANSKE ŠUME" d.o.o. KUPRES

Transakcijski račun:

Direkcija Kupres
Splitska bb
tel: +387 34/274-801
fax: +387 34/274-800

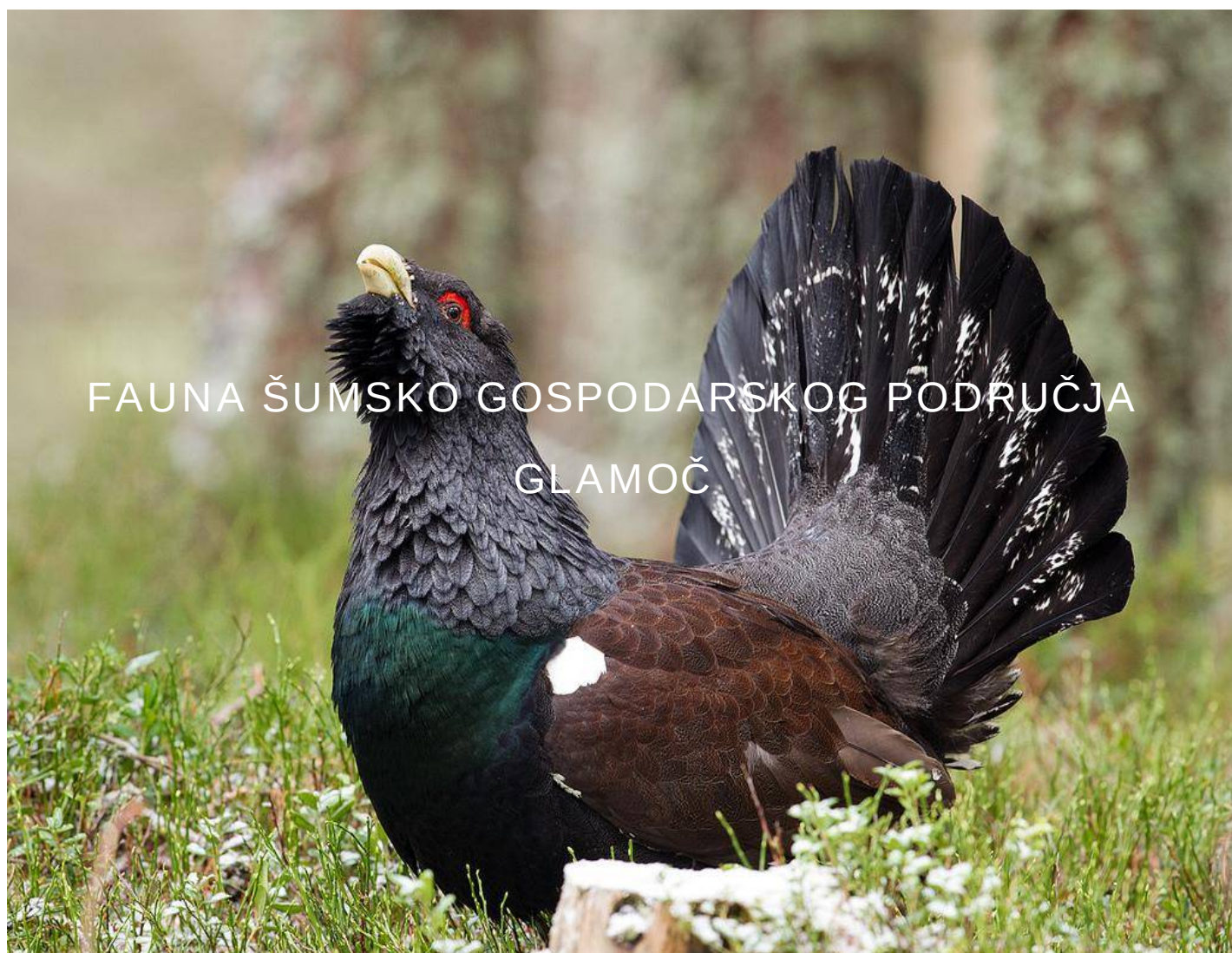
INTESA SANPAOLO BANKA:
HYPO ALPE ADRIA BANK:
Identifikacijski broj:
Br. u registru PDV-a:
Br. rješenja upisa u sudski registar:

154 999 5000 101 345
306 009 0000 487 051
4281038670003
281038670003
U/I-87/2004

Web:
www.hbsume.ba
Kontakt:
info@hbsume.ba

ŠUMARIJA GLAMOČ

Broj:
Glamoč,

IZRADILA:

Amela Saltaga dipl.ing.polj.

UPRAVITELJ:

Pero Nikić dipl.ing.šum.

FAUNA ŠUMSKO GOSPODARSKOG PODRUČJA
GLAMOČ

SISARI (Mammalia)

1. Jelen ili gorski jelen (*Cervus elaphus* L.) – opisan
2. Srna obična (*Capreolus capreolus* L.) – opisan
3. Divokoza (*Rupicapra rupicapra* L.) – opisan
4. Divlja svinja (*Sus scrofa* L.) – opisan
5. Sivi vuk (*Canis lupus* L.) – opisan
6. Lisica (*Vulpes vulpes* L.) – opisan
7. Divlja mačka (*Felis silvestris*) – opisan
8. Euroazijski ris (*Lynx lynx* L.) – opisan
9. Kuna zlatica (*Martes martes* L.) – opisan
10. Kuna bjelica (*Martes foina*) – opisan
11. Jazavac (*Meles meles* L.) – opisan
12. Bosanski mrki medvijed (*Ursus arctos bosniensis* L.) – opisan
13. Obični zec (*Lepus europaeus* P.) – opisan
14. Vjeverica (*Sciurus vulgaris* L.) – opisan
15. Sivi puh (*Glis glis* L.)
16. Tamno-prsi ječ (*Erinaceus concolor* Martin)
17. Šumska rovka (*Sorex araneus* L.)
18. Mala rovka (*Sorex minutus* L.)
19. Močvarna rovka (*Neomys anomalus* C.)
20. Vodena rovka (*Neomys fodiens* Pennant)
21. Poljska rovka (*Crocidura saveolens* Pallas)
22. Europska krtica (*Talpa europea* L.)
23. Veliki šišmiš (*Myotis myotis*)
24. Sjeverni dugouhi šišmiš (*Plecotus auritus*)
25. Riča voluharica (*Clethrionomys glareolus* Schreber)
26. Vodena voluharica (*Arvicola terestris* L.)
27. Livadna voluharica (*Microtus agrestis* L.)
28. Poljska voluharica (*Microtus arvalis* Pallas)
29. Šumski miš (*Apodemus flavcolis* Melchior)
30. Poljski miš (*Apodemus sylvaticus* L.)
31. Kućni štakor (*Rattus rattus* L.)
32. Istočni kućni miš (*Mus musculus* L.)
33. Gorski puh (*Dryomis nitedula* L.)
34. Puh orašar (*Muscardinus avellanarius* L.)

JELEN ILI GORSKI JELEN

(*Cervus elaphus* L.)

Danas ga mnogi nazivaju i gorski ili kraški jelen. Odrasli mućjak ove vrste iz roda jelena, može težiti fantastičnih 220 kilograma. Nastanjuje veći dio Europe, Male Azije, dijelove zapadne i središnje Azije. Iz dana u dan proširuje svoj areal i ovdje nalazi povoljne uvjete za obitavanje. Već odavno je poznato da se gorski jelen skoro udomaćio u zapadnom dijelu BiH (Livno, Grahovo, Glamoč, Drvar...).

Jelen je vrlo lijepa i graciozna životinja, građena za dugo i ustrajno kretanje. Vrlo dobro pliva, skače i trči. Zbog njegove ljepote nazivamo ga kraljem šuma. Ipak jelen je zapravo vrlo plašljiva životinja. Živi u stadu: mućjaci na jednoj strani, a košute i lanad na drugoj. Glavna karakteristika jelena, je njegovo rogovima koje počinje rasti nakon što jelen navrší dvije godine starosti. Rogovi nose mućjaci (samo u rijetkim slučajevima je zabilježeno i kod ženki). Rogovi se počinje razvijati svake godine u proljeće. Potpuno razvijeno, kod zdravog, kapitalnog mućjaka može u promjeru imati više od 130 cm i težiti od 12 do 20 kilograma. Rogovi rastu direktno iz lubanje i u početku je prekriveno baršunastom, dlakavom kožom. Kad poraste i očvrsne, koža na njima se osuši. Jelen ih trlja o stablo kako bi uklonio suhu kožu. Takvo se rogovima spremaju za borbe tijekom sezone parenja (rike). Nakon parenja rogovima otpadaju. Kod jelena je duboko usađen nagon za sezonskim migracijama. Ljeti u niže, a zimi u više predjele. Nažalost zbog prekinutih selidbenih putova koji prolaze uz tokove velikih rijeka, jeleni se ne sele kao nekada. Hrani se travom, vrijeskom, žirom, gljivama, korom te raznim plodovima.

Sezonu parenja jelena nazivamo "rikom". Parenje se u nizinskim krajevima odvija u kolovozu ili rujnu, dok u višim krajevima nešto kasnije. To je razdoblje kada jeleni pokušavaju oko sebe okupiti što više košuta. Razdoblje parenja ili rike za svakog zdravog, spolno zrelog jelena, vrlo je naporno. Parenju prethode iscrpljujuće borbe u kojima mućjaci (zbog fizičkog napora i neuzimanja hrane) mogu izgubiti i do 30 kilograma. Najuspješniji osvaja "haremu" i pari se sa svim košutama. U prosjeku od 12 pokušaja parenja, jelenu uspijeva samo jedan. S istom košutom može se pariti još nekoliko puta, prije nego odabere drugu iz svog harema. Nakon iscrpljujuće sezone parenja dolazi duga i hladna zima, koju stariji iscrpljeni i ranjeni mućjaci vrlo često ne prežive. Košuta nosi 33-34 tjedna, a prije nego što će se oteliti izdvaja se iz krda. Teli u 5. ili 6. mjesecu i obično oteli jedno ili rjeđe dva mlada. Događa se da jedno ugiene kao zametak ili nešto kasnije. Tek ročeno tele teško je 7 do 12 kg. Košuta ima 4 sise, i kada tele toliko ojača da može slijediti majku, košuta se vraća u krdo. Tele postaje samostalno s 9 do 11 mjeseci, a spolna zrelost nastupa najranije sa 16 mjeseci.

Od prirodnih neprijatelja jelenu prijete vuk i medvjed, a nejakoj teladi i ris. Životni vijek jelena je 15 do 20 godina, iznimno 25, rast mućjaka se završava s 8 do 9 godina, a košute s 3 do 4 godine.

2008 godine odstrijeljen je još jedan jelen – sada ga možemo slobodno zvati gorski tip jelena običnog – između planina Staretina i Golija.

U Š.G.P. Glamoč može se sresti na G.J.Šator i G.J. Staretina-Golija

Lovački trofej: lubanja s rogovima

Lovci iz Glamoča i Livna sa odstrijeljenim jelenom 2008. Na području G.J. Staretina- Golija.

SRNA OBIČNA

(*Capreolus capreolus* L.)

Šumska životinja koja je zemljopisno rasprostranjena na području srednje Europe. U BiH se susreće u gotovo cijelom području. Životni prostor su im bjelogorične i miješane šume sa šibljem, polja sa grmljem i šumskim sastojinama. Aktivan je i danju i noću. Izgled srne ukazuje na skladno, vitko, lagano i vrlo pokretno tijelo. Srne unatoč tome ipak nisu ustrajni trkači. Kreće se hodom, kasom i skokom. Odličan je plivač te se kupava i nikad se ne kaljuša poput jelena i svinja. Ljetna dlaka je ričasto-crvena, a zimska kestenjasto-siva. Ljeto je smeće sa bijelim pjegama do prvog linjanja, nakon čega izrasla dlaka prekrije ove pjege. Srna mijenja godišnje dlaku dva puta i to u proljeće i početkom jeseni. Vrijeme linjanja je ovisno o nadmorskoj visini, zdravlju i dobi životinje. Za obilježavanje teritorija i druge oblike mirisne komunikacije srnima služe specijalizirane kožne žlijezde. Ove žlijezde nalaze se između papaka zadnjih nogu (podmazuju kožu interdigitalnog područja, ostavljaju mirisni trag), ispod skočnog zgloba sa vanjske strane (tarzalni organ) su žlijezde lojnice, koje također ostavljaju miris na vegetaciji o koju se životinja očehše. Srnjak na čelu ima čeonu žlijezdu, koja mu služi za označavanje granica područja, a u tenki žlijezde koje se nalaze na stražnjici vrhunac izlučivanja imaju u doba parenja. Od osjetila srna ima izvrsno razvijen sluh, njuh i okus. Vid je slabo razvijen jer je srnino oko astigmatično te vidi samo veće predmete i to nejasno a najbolje opaža kretanje. Prosječan životni vijek je 13-15 a iznimno 17-18 godina. Srna ima sposobnost prekida razvitka zametka (embriotenija), zato da vrijeme ležanja padne u povoljniji period. Ponašanje srne spada u tzv. distancijalni tip. tj. izbjegava život u većim socijalnim formacijama. Do kasne jeseni se udružuje u krda i u njima ostaje sve do proljeća. To je udruživanje nagonsko i opravdano utjecajem negativnih vanjskih faktora. U krdu vlada unutarnja organizacija, koja ga održava na okupu i pruža osjećaj sigurnosti, vođa krda je u pravilu srna majka koja vodi lanad. Tek pred sam okot srna prekida vezu s prošlogodišnjom lanadi. Glasanje slično piskanju je tipično lanetu, koje doziva majku, a pijukanje i piskanje predstavlja komunikaciju između srne i lanadi. Jauk, plač i deranje su zvukovi, koje pretežno proizvode odrasle životinje i ovise o situaciji u kojima se nalaze. Baukanje je način glasanja mutjaka, koji time oglašava opasnost, ali se isto tako glasa i u doba parenja kada srnjak baukanjem obilježava, da je zaposjeo određeni teritorij. Pari se u drugoj polovici srpnja i prvoj polovici kolovoza, a ponekad i kasnije u 11. i 12. mjesecu. Kod srna koje se pare kasnije ne dolazi do prekida razvoja zametka tj. okot se odvija istovremeno s onima koje su bile u embrio teniji. Srnjak prati srnu koja se tjera i to traje 4 dana, a potom je napušta i traži drugu. Tako oplodi 4-5 srna. Od tada počinje intenzivni razvoj tako da okot pada u 5. ili 6. mjesecu. Srna nosi 150 (285-290 dana s embrio tenijom). Prvorotke donose na svijet pretežno jedno, a kasnije dva laneta, rjeđe tri ili više jer to ni za dojenje a prema tome ni za preživljavanje nije povoljno premda srna ima četiri sise. Parenje počinje istovremeno u nizini i u planinama i traje jednako dugo dok lanenje u planinama nastupa nešto kasnije.

Rogovi: kratko, naborano, tri paroška na jednoj grani; odbacuju se tijekom kasne jeseni, rastu oko 3 mjeseca, poneke stare i jalove tenke mogu imati krčljave roščice.

Lovački trofej: lubanja s rogovima.

DIVOKOZA

(*Rupicapra rupicapra* L.)

Divokoza je pripadnik porodice šupljorožaca (Bovidae) što znači joj rogovi rastu cijeli život i nikada ih ne odbacuje. Rogovi su produkt košte i sastoje se od rožišta (porozne kosti), živca i rožine (orožnjela koža). Rogove nose i mućjaci i ženke, međutim mućjaku su rogovi više zakrivljeni prema tjemenu, deblji prema glavi i formiraju kuke. Rogovi najbrže rastu prvih pet godina (posebice u drugoj i trećoj), a potom od pete 1 do 2 mm na godinu.

Autohtona je divljač Europe i Male Azije. Nalazi ju se već od 400 pa do 3000 metara – pretežitito je planinska divljač, živi na područjima stjenovitih vrleti ali i blagih šumskih padina, voli planinarske pašnjake, klisure, guste planinske šume, te mirna područja s dosta ispaše. Zbog izvanrednog osjeta sluha i njuha (može nanjušiti neprijatelja na 1 km ukoliko je vjetar povoljan), te vrlo dobrog vida gotovo joj se nemoguće prikrasti na otvorenom terenu – uočava svaki pokret. Životinja je krda – ženke s jarićima do 2 godine starosti, mladi jarci se izdvajaju u posebne grupe s drugim mućjacima a stari divojarci žive osamljeničkim životom. Tijekom jeseni mogu se udružiti u krda od 100 jedinki koje vodi stara i iskusna ženka. Dnevne su životinje koje pasu ujutro i predvečer.

Ima skromne zahtjeve za ishranu, preživa trave i bobice planinskih livada i pašnjaka, brsti pupove, rado liže sol, a vodu uzima samo iznimno.

Parenje (prsk) počinje u studenom i prosincu i traje tri do pet tjedana. Što je vrijeme nepovoljnije, parenje je kraće i intenzivnije. Spolnu zrelost jedinke dostižu nakon 18 mjeseci, ali pare se tek od treće godine. Mućjaci se ponekad bore za naklonost ženki, a u vrijeme parenja nateknu im zaušne žlijezde (zaušnjaci) koje luče sekret intenzivnog mirisa za označavanje teritorija. Ženka nosi 6 mjeseci i u svibnju i lipnju ožari jedno do dva jareta. Jare je već nakon nekoliko sati sposobno slijediti majku po teškom terenu. Jare ostaje uz majku tijekom cijele godine.

Lovački trofej su rogovi.

U FBiH se nalazi na **CRVENOJ LISTI FAUNE**. Smatra se ugroženom vrstom.

U Š.G.P. Glamoč može se sresti na G.J. Šator.

DIVLJA SVINJA

(*Sus scrofa* L.)

Ranije rasprostranjene gotovo po cijeloj Evropi. Posljednjih decenija evidentno je znatno širenje njenog areala, osobito prema jugu. U BiH divlja svinja je zastupljena na cjelokupnoj teritoriji, sa evidentnim povećanjem brojnosti njene populacije. Bosanskohercegovačka divlja svinja opisana je kao posebna podvrsta *Sus scrofa* Reiseri. Vlažni i močvarni krajevi sačinjavaju u svim prilikama boravište divlje svinje, bez obzira na to da li se tu nalaze prostrane šumske oblasti ili je kraj obrastao samo močvarnim travama. U visinskom pogledu susreće se od niziskih, poplavnih područja do planinskih ekosistema, a dobro se prilagođava i uslovima oskudnih kraških terena i rado se kaljuža.

Tijelo divlje svinje je snažno građeno, neznatno bočno spljošteno sa upadljivo jače razvijenim prednjim dijelom. Noge su relativno kratke i snažne, sa velikim i tvrdim papcima. Prednji dio tijela je viši od zadnjeg koji se naglo spušta prema repu. Glava je velika, uska bočno spljoštena i naprijed izvučena u dugu i snažnu njušku (rilo). Uši su kratke, načuljene i obrasle čekinjama. Oči su smještene visoko, relativno male i oivičene dugim trepavicama. Očnjaci (kljove) u donjoj vilici su dugački, oštri i svinuti prema gore. Kod kapitalnih primjeraka veprova kljove mogu biti dugačke i do 30 cm.

U šumama i livadama divlje svinje traže podzemne crve, larve insekata ili u jesen i zimi opali hrastov žir, bukov žir, lješnjake, kestene, krumpire, repu i sve mahunaste plodove. One jedu sve ostale biljke i razne životinjske materije, čak i uginulu stoku, oborenu divljač, pa i lešine svojih najbližih srodnika.

Krajem studenog počinje vrijeme parenja, koje traje do kraja prosinca. Veprovi koji su dotle živjeli usamljeno, tada se pridružuju krdima. Meću „suparnicima“ dolazi do testokih i dugotrajnih borbi. Bremenitost traje 16-18 tjedana. Na skrovitom mjestu, u oštuku, travnju ili svibnju, ženka oprasi 4-12 mladih, koji sišu 2-3 mjeseca. Napušta ih samo na kratko vrijeme, toliko da sebi potraži hranu. Potom izvodi čopor napolje. Prvih deset dana mladi ostaju u brlogu jer su osjetljivi na hladnoću. U tom dobu imaju karakteristične uzdužne pruge na krznu ("pidžame") koje zadržavaju mjesec i pol. Spolno sazrijevaju nakon 9-15 mjeseci. Od 5 do 6 godina potpuno je odraslo. Dužina života koju ono može da dostigne cijeni se na 20 do 30 godina. Najveći neprijatelj je čovjek, koji njihovo meso koristi za ishranu. Meso divlje svinje s pravom se cijeni, jer osim ukusa svinjskog mesa ima i pravi ukus divljaci. Glava i but važe kao naročite poslastice. U vrijeme parenja veprovo meso se ne može jesti.

Lovački trofej: kljove

U Š.G.P. Glamoč može se sresti na području svih Gospodarskih jedinica.

SIVI VUK ILI KURIJAK

(*Canis lupus L.*)

Vuk kao predator ne samo da je vrijedan divljenja, nego je interesantan i u naučnom pogledu. S obzirom da je vuk strogo zaštićena vrsta u zemljama EU i da je zaštićen i u zemljama u našem okruženju nadamo se da će se u BiH uskoro pristupiti ozbiljnoj analizi brojnog stanja. Populacija vuka u Bosni i Hercegovini predstavlja zasebnu taksonomsku jedinicu koja je opisana na temelju analiza relevantnih morfološko-taksonomskih osobina lubanje. Orginalan opis ove podvrste (*Canis lupus kurjak*), zasnovan je na analizi jedinki s područja planine Borje (Teslić). Prema nalazima do kojih se došlo, bosanskohercegovački vuk (kurjak) znatno se razlikuje od tipične podvrste *Canis lupus lupus* i apeninskih vukova *Canis lupus italicus*. Tako je opis nove podvrste (*Canis lupus kurjak*) ušao u odgovarajuću literaturu i tretira se kao i ostale podvrste vuka. Ova podvrsta se rasprostire u BiH, Crnoj Gori i Srbiji.

Na cjelokupnom području BiH, vuk je prisutan stalno ili povremeno u manjem ili većem broju. Kao i rasprostiranje, tako i brojnost s vremenom su se mijenjali zavisno od globalnih ekoloških i civilizacijskih promjena u zemlji. Svi dosadašnji podaci o prisutnosti vuka u pojedinim dijelovima BiH bazirani su na podacima o mjestu odstrjela, odnosno evidentiranju štete koju je vuk pričinio na domaćim životinjama. Najveći odstrjel 1970-ih godina bio je na području Kupresa, Nevesinja, Bosanskog Petrovca, Kalinovika, Glamoča, Sokolca, Livna, Bileće, Mostara, Bugojna itd. U glamoču 2008. godine bilo prisutno 24 jedinke, što se vidi na karti u sastavnom dijelu ovog teksta.

Vuk je najkrupniji predstavnik porodice pasa. Tijelo mu je snažno građeno, zbijeno, muskulozno. Prednji dio tijela, naročito vrat, osobito je snažan, razvijen, zbog čega je na prvi pogled čini da mu je prednji kraj viši od zadnjeg dijela tijela. Glava mu je krupna, sa velikim, uvijek uzdignutim trokutastim ušima. Tjelesna masa krupnijih primjeraka iznosi i do 55 kg. Šape vuka su znatno krupnije od šapa domaćeg psa. Boja dlake vuka je promjenjiva, ovisno od sezone, a također i od uslova staništa (biotopa). Prevladava blijedo-sivo-žuta, sa tamnijim nijansama, osobito po leđima. Dlaka je gusta i oštra. Vratni dio je obrastao znatno dužom dlakom. Oči su žute sa okomitim zjenicama.

Vučica se tjera jednom u godini, u razdoblju kraj siječnja - travanj, u sjevernim predjelima kasnije, a u južnim ranije. Tjeranje traje tri tjedna, a samo parenje događa se u trećem tjednu. Skotnost traje 63 dana, a vučići se raćaju u brlogu koji je vučica prije iskopala. Ako se brlog ne uznemirava, vukovi se njime koriste i više godina uzastopno. U leglu je najčešće 4 - 7 mladih, koji su slijepi i gluhi 11 - 15 dana života, a sišu do dobi šest do osam mjeseci kada postupno prelaze na hranu koju im donose svi drugi članovi čopora. Mjesto na kojemu se nalaze vučići tijekom odrastanja i na koje se odrasli vukovi iz čopora svaki dan vraćaju zove se okupljalište. Štenad može tijekom ljeta biti i više puta premještena s jednog okupljališta na drugo. Do prve zime vučići već postižu veličinu odrasloga vuka i tada počinju putovati s čoporom. Spolnu zrelost postižu u dobi od 22 mjeseca, nakon čega mogu i napustiti svoj čopor.

Vuk je krvoločna zvijer. Hrani se svim divljim i domaćim životinjama, strvinama i biljkama. Krupne životinje napada u čoporu.

Najnoviji zakoni o lovstvu u BiH vuka tretiraju kao divljač, ali ni na koji način nije propisana potrebna i odgovarajuća zaštita. Smatramo da bi što je moguće prije trebalo donijeti plan gospodarenja vukom, a u skladu s tim i odgovarajuće zakonske propise kojima bi se vuk zaštitio.

Lovački trofej: koža i lubanja

Vuk se nalazi na **CRVENOJ LISTI FAUNE** FBiH i smatra se rijetkom vrstom.

U Š.G.P.Glamoč može se sresti u svim Gospodarskim jedinicama.

LISICA

(*Vulpes vulpes* L.)

Lisice žive širom svijeta. Kako je lisica prehrambeni oportunist, nema neke strogo određene zahtjeve u odnosu na životni prostor. U divljini su rasprostranjene u različitim staništima uključujući šume, travnjake, planine i pustinje. Također su se prilagodile na život u čovjekovoj blizini. Često ih se može sresti u blizini poljoprivrednih gospodarstava, prigradskih naselja pa čak i većih gradova. Zahvaljujući svojoj snalažljivosti i prilagodljivosti, došle su na glas kao izuzetno lukave i inteligentne životinje. Vrstu prehrane vješto prilagođava vrsti staništa. Lisica u pravilu lovi sama. Iznimka je lov majke s mladuncima.

Po svom općem izgledu lisica je veoma prepoznatljiva. Tijelo joj je vitko, skladno građeno. Obraslo je dugom, gustom dlakom, koja je na vrhu uvijek bijela. Boja krzna je vrlo promjenjiva. Leđna strana je najčešće crveno-smeđa dok su trbuh i podbradak sivo-bijeli. Vrhovi ušiju i donji dijelovi nogu su tamne boje.

Najčešće se hrani zečevima, pticama, glodavcima i drugim sitnim životinjama. Po potrebi jede i voće, povrće, ribe, žabe pa čak i crve. U blizini ljudskih naselja će pretraživati smeće ili jesti hranu za kućne ljubimce. Smatra se da su lisice u urbanim sredinama dale velik doprinos smanjenju populacije štakora, a kao strvinari, uklanjanju životinja nastradalih u prometu.

Najveći dio godine lisica je samotnjak. Vrijeme parenja u srednjoj Europi je u siječnju i veljači. U južnoj Europi to je do četiri tjedna ranije, a u sjevernoj do četiri tjedna kasnije. U tom razdoblju više mužjaka "osvaja" ženku, a ona se i pari s više mužjaka. Jedan mužjak ostaje uz ženku i pomaže joj u podizanju mladunaca. Skotnost traje oko pedeset dana. U prosjeku okot broji tri do pet mladunaca, a vrlo rijetko samo jedno ili čak i do trinaest lisičića. Pri rođenju lisice su sive ili smeće boje. Oči prvi put otvaraju nakon otprilike 15 dana. Hrane se majčinim mlijekom dok ne napune 4 – 6 tjedana života. Prepoznatljivu crvenu boju dobiju kada napune starost od mjesec dana, kada prvi put izlaze iz jazbine. Cijelo ljeto za mlade brinu oba roditelja. Mužjaci su zaduženi za pribavljanje hrane neophodne za razvoj mladih lisica. Početkom jeseni s navršениh 4 mjeseca života, mlade lisice spremne su za samostalan život. Životni vijek lisice je od 10 do 12 godina.

U Š.G.P. Glamoč može se sresti u svim Gospodarskih jedinicama

Lovački trofej: preparirana koža i lubanja

DIVLJA MAČKA

(*Felis silvestris* S.)

Divlja mačka je dlakava divljač. Rasprostranjena je u srednjoj i južnoj Evropi. Po svom općem izgledu, divlja mačka je slična pitomoj mački. Tijelo divlje mačke je dugo i do 90 cm, rep i do 45 cm, a visinu dostižu do 45 cm. Može dostići težinu i do 10 kg. Dlaka im je gusta, sive boje sa karakterističnim crnim poprečnim prugama i uzdužnom tamnom prugom po lećima. Divlja mačka je vrlo osjetljiva i plašljiva divljač. Ona ima odlično razvijen sluh, vid i dodir, a slabije razvijen njuh. Mačke su snažne i veoma spretne životinje. Za ovu porodicu su karakteristične kandže na prstima koje odlično koriste pri hvatanju plijena i kretanju. Zadnje noge su joj duže od prednjih, što govori da je riječ o profesionalnom skakaču. Hodaju oprezno i gotovo nečujno, a skaču u dužinu i do 15 puta od dužine svog tijela. Od pitomih mačaka je razlikujemo uvijek po crnim usnicama i tabanima i vrlo dlakavom unutrašnjosti ušiju. One obično imaju debelo i tamno krzno. Glava divljih mačaka je šira od glave domaćih mačaka. Varijacije boja i šara njihovog krzna zavisna je od toga koju regiju nastanjuju. Crni primjerci ove vrste jesu rezultat upravo njihovog miješanja sa domaćom mačkom i one se smatraju hibridnim vrstama.

Živi u šumama sa proplancima, u dupljama drveća i noćna je životinja. Lovi pred večer ili pred zoru, kada je gladna. Vrlo je oprezna, dobro trči, skače i vere se po stablima. Ugrožena je lovom zbog cijenjenog krzna. Lovi živi plijen; miševe, zečeve, vjeverice, krtice i druge male životinje. Lovi i ptice, pa čak i omanje srne.

Parenje divlje mačke otpočinje u veljači, a završava u ožujku. Tokom perioda parenja mužjaci se okupljaju oko ženki i bore se za njih. Oglašavaju se: frktanjem, kratkim, isprekidanim rećanjem. Poslije toga mužjak traži drugu ženku, što znači da jedan mužjak može da oplodi nekoliko ženki. Skotnost ženke traje oko 56-63 dana. Od svibnja do lipnja ženka okoti jedno leglo godišnje, od 2 - 4 mladi. Mladi se okote slijepi i progledaju nakon 15 - 17 dana. Majku sišu do 50 dana, dok im ne izrastu i ojačaju zubi jer im majka daje uhvaćeni plijen. Počinju da love sa 12 nedjelja. Brigu o mladima vodi isključivo ženka, a mužjak samo pripomaže. Nakon 4 - 5 mjeseci života mladi se osamostaljuju, a spolnu zrelost dobivaju sa navršenih 9 mjeseci.

Lovna sezona na divlju mačku počinje 1. listopada i traje do 5. veljače. Za lov na divlju mačku je najbolje koristiti lovačko oružje, sačmaricu, municiju od 4,0 - 4,5 mm.

U Š.G.P. Glamoč može se sresti u G.J. Bunarić i G.J. Staretina-Golija

Lovački trofej: lubanja i preparirano krzno.

EUROAZISKI RIS

(Lynx lynx L.)

Euroazijski ris (*Lynx lynx*) najveća je europska mačka koja obitava na području Bosne i Hercegovine, a povijesno je bio rasprostranjen po cijeloj Europi i velikom dijelu Azije. Posljednji primjerci autohtonog risa ulovljeni su u Hrvatskoj 1903. godine, Sloveniji i Srbiji 1908., Bosni i Hercegovini 1911., Crnoj Gori 1913. godine. Nakon introdukcije u Sloveniji i Hrvatskoj, povremeno se javlja u zapadnim dijelovima naše zemlje, te je tako autohtoni ris preživio jedino u izoliranim područjima.

Nema preciznih podataka o današnjoj brojnosti populacije balkanskog risa. Najveći uzrok njihovog istrebljenja je ilegalni lov, ali i uništavanje njihovih staništa, prije svega nekontroliranom sječom šuma.

Da bi ris nastanjivao neko područje, najvažnije je da u staništu ima dovoljno plijena, posebice srna i jelena te manjeg plijena, poput zeca i glodavaca, kojim se hrane mlađe životinje. Jedinke ove vrste sposobne su uloviti plijen tri do četiri puta veći od njih samih, na koji se vraćaju sljedećih dva do sedam dana, sve dok ga ne pojedu. Osim hrane, ris zahtijeva mirna područja koja mu služe kao zaklon za dnevni odmor te posebno zaklon za odgoj mladih.

Ris je najaktivniji u jutarnjim i večernjim satima, dok se tijekom dana i noći uglavnom odmara. Teritorijalna je životinja, a veličina njegovog teritorija ovisi o uvjetima u staništu s time da su teritoriji mužjaka u prosjeku veći od teritorija ženki. Najčešći je način obrane teritorija označavanjem izlučevinama mirisnih žlijezda, urinom i struganjem, a u puno manje slučajeva izravnim sukobom sa susjednim jedinkama.

S obzirom da ris uglavnom živi sam, mužjak i ženka borave zajedno na istim mjestima jedino za vrijeme parenja, od sredine veljače do kraja ožujka, 73 dana nakon parenja, ženke euroazijskog risa omace jednog do četiri mladunca o kojima se same brinu. Životni vijek euroazijskog risa u prirodi iznosi 12 do 15 godina, a u zarobljeništvu i više od 20.

Lovački trofej: krzno i lubanja

Smatra se rijetkom vrstom i nalazi se na **CRVENOJ LISTI FAUNE** FBiH.

U Š.G.P. Glamoč može se sresti u G.J. Staretina-Golija

KUNA ZLATICA

(*Martes martes* L.)

Kada se kreće kuna zlatica je podjednako spretna i na zemlji i na drveću. Lovi noću, i to je osnovni razlog zašto se rijetko viđa. Još jedan od razloga, njenog uspješnog prikrivanja, jeste boja njenog krzna, koje se smeće boje, osim grudi i podbradka koji su blijedožuti. Bude visine do 20 cm, a težine preko 1 kg u prosjeku.

Kuna zlatica, spada među krvoločne zvijeri. Uglavnom su to životinje primjerene veličine, kao na primjer miševе hrčke, manje ptice ili jaja iz gnijezda. Međutim bez problema će napasti zeca, fazana ili domaću ptčinu ukoliko se nađe u zgodnoj situaciji. Uspješno lovi i vjeverice, zahvaljujući svojoj spretnosti u kretanju po drveću.

Spolnu zrelost kuna zlatica dostiže u trećoj godini života, a period parenja je obično u kolovozu mjesecu. Mlade koti u proljeće i to do 4 mladunca. Oni polako odrastaju uz majku, da bi se od nje odvojili početkom zime. Prilikom čuvanja mladunaca, tenka kune zlatice mogu da pokažu izuzetnu agresivnost, napadajući mnogo veće protivnike.

Dok su mlade, boja na grudima i podbradku je bele boje, a tek kasnije poprima žućkaste nijanse. Od kune bjelice se još razlikuje po obliku šare na grudima, jer kod kune bjelice te šare se šire i po prednjim nogama, dok kod kune zlatice to nije slučaj.

Lovački trofej kune zlatice su preparirano krzno i lubanja.

U Š.G.P. Glamoč ima je u svim Gospodarskim jedinicama.

KUNA BJELICA

(Martes foina E.)

Kuna bjelica ima sivo-smeće krzno s bijelom mrljom na grlu i prsima (rječe svijetloćutom). Njuška boje mesa. Živi blizu ljudskih naselja, ispod hrpa kamenja, u hambarima, drvarnicama i grmlju. Aktivna je pretežno u sumrak i noću.

Po naseljima i gradovima susrećemo Kunu Bjelicu. Prehranjuje se jajima, peradi i štakorima. Kuna uče uglavnom kroz malu rupu pa pošto je kao i svi mi oportunisti popije samo krv jer ima veću hranidbenu vrijednost od samog mesa.

Ona uglavnom ne pljačka doma nego i susjedstvu, ako se i ne nađu ujutro ubijene kokoši onda je manjak jaja jedan od pokazatelja da ih kuna redovito krade i skladišti negdje u rupi sijena. Ona ukrade više nego može pojesti pa se može naći u štaglju na rupu sa više od nekoliko stotina jaja.

Pari se od srpnja do kolovoza, mlade nosi 247-280 dana, koti od travnja do svibnja 1 put po 3-5 (2-7) mladih koji su slijepi 34-38 dana, sišu 7-8 tjedana, samostalni su nakon 3 mjeseca, spolno zreli nakon 1-3 godine. Žive 10-12 godina.

Glasanje: cvrči, u uzbućenju frkće, cvili, brunda, može se glasno derati.

Lovački trofeji kune bjelice su preparirano krzno i lubanja.

U Š.G.P. Glamoč ima je u svim Gospodarskim jedinicama.

JAZAVAC

(*Meles meles* L.)

Jazavac je među većim evropskim zvijerima najmanje štetan, ali usprkos toga progone ga kao vuka ili lisicu. Živi u cijeloj Evropi, Aziji do Japana i Sibira.

Živi usamljen u jamama koje sam iskopa snažnim, savijenim kandžama na nekoj prisojnoj strani šumovitih brežuljaka. Glavni dio jame je kotao u koji vodi i do osam hodnika. Jazavac se služi svega sa nekoliko hodnika, a svi ostali postoje samo kao izlazi u velikoj nevolji, ili za provjetravanje. U cijeloj jami vlada najveći red i čistoća. On stražnjim dijelom tijela gura iskopanu zemlju napolje.

U proljeće i preko leta hrana mu se sastoji uglavnom od korenja, naročito od brezovog korenja i kasnije od gljiva, bokvica i žira. U jesen jazavac jede svakovrsno otpalo voće, mrkvu i repu, ptičja jaja i mlade ptice. Ne prezire ni mlade sisare, mlade zečeve, poljske miševe, krtice i druge sisare, a izvrsno mu prijaju i gušteri, zatim mlade zmije.

Jazavci se pare u listopad u, a izuzetno, naročito mlade životinje, nešto kasnije. Posle dvanaest do petnaest nedjelja, dakle krajem veljače ili početkom ožujka okoti ženka tri do pet mladunaca na pažljivo obloženom ležaju načinjenom od mahovine, lišća paprati i dugačke trave. Svoju mladunčadi, pošto ih odbije od sise, donosi u jamu crve, korenje i sitne sisare sve dok ne mogu sami da se hrane.

Lovački trofeji su preparirana kožica i lubanja.

U Š.G.P. Glamoč ima je u svim Gospodarskim jedinicama.

BOSANSKI MRKI MEDVIJED

(*Ursus arctos bosniensis* L.)

Medvjed je najveća divlja životinja i grabežljivac na tlu Bosne i Hercegovine. Ranije su ih nazivali još i velikim medvjedima ili pravim medvjedima. Mužjaci su veći od ženki i kapitalni primjerci mogu doseći težinu od 800 kilograma. Svi medvjedi su samotnjaci, zimu provedu u pećinama, šumskim rupama ili brlozima, cijelo ljeto i jesen provedu pronalazeći hranu. Mrki medvjed je svejed, često ulovi i krupniju divljač poput jelena, a kada se usmjeri na plijen teško mu je pobjeći jer je u stanju da razvije brzinu od 50 kilometara na sat.

Mrki medvjed je zabilježen na cjelokupnim planinskim područjima BiH. To je jaka i zdepasta životinja. Glava je krupna sa kratkim zaobljenim ušima. Na sve četiri šape ima po pet prstiju koji završavaju sa jakim kandžama. Kod odraslih životinja izražajnu grbu nad ramenima. Krzno, čija boja varira od svijetle do tamne, čini gusta i mekana dlake. Krzno je rjeđe u pazuhu prednjih i zadnjih nogu. Dlaka je ljeti kraća, a zimi duža. U mladih primjeraka na vratu i prsima budu vidljive bijele mrlje. Mrki medvjed u prosjeku teži do 300 kg.

Vrijeme parenja medvjeda obuhvata period od svibnja do lipnja. Gravidnost traje oko 240 dana. Od kraja studenog do početka veljače (za vrijeme zimskog sna) ženka okoti 1-3 , rijetko 4 mladih, koji su male tjelesne mase. Mladi su slijepi 28-35 dana, a sišu 3-4 mjeseca. Potpuno samostalni su nakon 1,5-2 godine. Spolno sazrijevaju u trećoj ili četvrtoj godini. Životni mu je vijek 30-35 godina.

Mnogi medvjedi, pogotovo vrste koje žive u hladnijim područjima, provode zimu u stanju mirovanja. Tada se povlače u pripremljeni brlog i troše energiju iz zaliha potkožnog masnog tkiva. Ovo stanje se razlikuje od pravog zimskog sna, koji uključuje spuštanje tjelesne temperature. Budući da nisu obrasli krznom vrlo su ranjivi, a majka ih u brlogu grije toplotom svoga tijela.

Ishrana većine medvjeda sastoji se od mješavine mesne (uključujući insekte i ribu) i biljne hrane (od korijenja i mladica do plodova i orašastih plodova). Samo se sjeverni medvjed hrani isključivo mesom. Budući da medvjedi više od drugih zvijeri zavise od biljne hrane, provode više vremena hraneći se. Većina vrsta aktivna je danju.

Mrki medvjed se smatra rijetkom i ugroženom vrstom u našoj zemlji. Zbog atraktivnog trofeja često je na meti krivolova. Nalazi se na **CRVENOJ LISTI FAUNE** u FBiH.

U Š.G.P. Glamoč može se sresti u svim Gospodarskim jedinicama.

OBIČNI ZEC

(*Lepus europaeus* P.)

Domovina običnog zeca je čitava srednja Europa, mali dio zapadne Azije, te istočna i južna Afrika. Najradije se zadržava u plodnim ravnicama, poljima i šumarcima, te u šumskom planinskom predgorju.

Zečevi (Leporidae) su jedini glodavci koji imaju više od dva prednja zuba, jer iza oštarih i širokih sjekutića stoje dva daljnja sjekutića. Krzno mu se sastoji od kratkih malja i dugačkog osja. Malje su mu vrlo guste i jako kovrčave, a osje, čvrsto, dugačko i također malo kovrčavo. Boja krzna potpuno odgovara boji zemlje.

Zec je općenito više noćna životinja nego danja, premda ga za ljetnih sunčanih dana možemo vidjeti kako se skiće predvečer, kao i ranom zorom. Nerado napušta područje na kojem je odrastao, ali ako u okolišu ne nađe spolnog partnera, ili ako mu ondje ponestane paše, odselit će se u drugo područje. Na jednom mjestu zadržava ga prvenstveno mir, ali ako je proganjan odselit će se zauvijek.

Nakon oštarih zima, parenje počinje početkom ožujka, a po blagom vremenu već krajem veljače, općenito to prije što zec ima više hrane. Zečica nosi četrdeset dana. Obično sredinom ili potkraj ožujka koti prvo leglo, a u kolovozu četvrto i posljednje. Prvo leglo se sastoji od jednog ili dva zečića, drugo od tri do pet, treće od tri, a četvrto opet od jednog ili dva. Zečica koti svoje mlade u jednostavnoj udubini na kakvom mirnom mjestu u šumi ili na polju. To može biti hrpa starog gnoja, lišća ili goli ležaj, duboka brazda, pa čak i posve ravno tlo. Mladi zečići dolaze na svijet otvorenih očiju i vrlo dobro razvijeni. Ćenka ostaje uz mlade samo prvih pet do šest dana, a onda ih prepušta njihovoj sudbini. Samo, s vremena na vrijeme, vraća se na mjesto na kojem je okotila svoje leglo, pa primamljuje mladunce klopajući šušketavo ušima i daje im da sišu. Spolnu zrelost postižu nakon 10-12 mjeseci, a potpuno odrastu sa navršanih 15-16 mjeseci života. Život običnog zeca može u najboljem slučaju potrajati sedam do osam godina.

Hrani se raznim travama, djetelinom, zeljastim biljem, kupusom, repom, mladim žitom, mladim izbojcima i pupovima, korom drveća, voćem i sl. Zimi, u oskudici zeljastog bilja zec gulo (guli) koru mladih stabala, naročito mladih nasada voća, pa često pravi velike štete.

Prirodni su im neprijatelji: vuk, lisica, kune, psi, mačke litalice, orlovi, sove, jastrebovi...

U BiH zec predstavlja jednu od najrasprostranjenijih vrsta divljači.

U Š.G.P. Glamoč može se sresti u svim Gospodarskim jedinicama.

VJEVERICA

(*Sciurus vulgaris* L.)

Vjeverica je jedan od tipičnih predstavnika glodara (Rodentija), koji je u fauni Europe zastupljen s dvije vrste. Vjeverica (crvena) je autohtona, a siva je u Europu unesena iz S. Amerike. Crvena vjeverica živi u cijeloj Europi. U BiH je zastupljena u gotovo svim kopnenim životnim zajednicama, od nizinskih poplavnih šuma do planinskih mješovitih, bjelogoričnih i četinarskih šuma.

Tijelo vjeverice je vitko, elegantno sa karakterističnim kitnjastim repom. Naraste oko 20-28 cm. Kitnjasti rep naraste i do 20 cm. Glava je čokasta, sa relativno krupnim očima i dugačkim i uskim ušima. Na vrhovima ušiju se nalaze čuperci dugih dlaka koji su naročito izražene u toku zime. Kao i kod ostalih glodara, sjekutići rastu tokom cijelog života, pa se njihov pretjerani rast sprječava glodanjem.

Boja dlake je dosta promjenjiva, leđna strana je najčešće crvenkasto-smeđa, u planinskim krajevima gotovo crna. Trbušna strana je bijela, dlaka repa je uvijek tamnija.

U krošnjama ili dupljama drveća radi svoja gnijezda (skrovišta) u koja sakuplja hranu i u kojima se koti. Tokom zime je manje aktivna, ali ne spava zimski san. Vjeverica se hrani raznim plodovima, orasima, lješnjacima, žirom, sjemenkama četinara, a također i jajima i mladima ptica.

Pari se od siječnja do lipnja. Bremenitost traje 38 dana. Od veljače do kolovoza 2-5 puta godišnje, okoti po 3-7 mladi. Većina vrsta ima jedno leglo godišnje, s oko 1 do 2 mladunca po leglu. Mladi su slijepi oko 30 dana i bez krzna su. Gnijezda napuštaju nakon više tjedana. Osamostaljuju se nakon 50-56 dana. Spolno sazrijevaju nakon 12 mjeseci. Žive 8-10 godina.

U Š.G.P. Glamoč može se sresti u svim Gospodarskim jedinicama.

PTICE (AVES)

1. Veliki tetrijeb ili gluhan (Tetrao urogallus L.) - opisan
2. Tetrijeb ručavac ili mali tetrijeb (Lyrurus tetrix L.) – opisan
3. Poljska jarebica, trčka (Perdix perdix L.) - opisan
4. Jarebica kamenjarka (Alectoris graeca M.) – opisan
5. Prepelica pučpura (Coturnix coturnix L.) – opisan
6. Crna liska (Fulica atra L.) – opisan
7. Šumska šljuka (Skolopax rusticola L.) – opisan
8. Lještarka gluha (Tetrastes bonasia L.) – opisan
9. Šojka kreštalica (Garullus glandarius L.) – opisan
10. Kreja (Nucifaga caryocatactes)
11. Gugutka (Steptopelija decacto L.) – opisan
12. Golub grivnjaš (Columba palumbus L.)
13. Golub dupljaš (Columba oenas)
14. Divlji golub ili pećinar (Columba livia)
15. Vrana siva (Corvus corone cornix L.)
16. Vrana gaćac (Corvus frugilegus L.)
17. Svraka maruša (Pica pica L.)
18. Gavran (Corvus coraxL.)
19. Vivak (Vanellus vanellus L.)
20. Ševa krunica (Lullula araborea L.)
21. Poljska ševa (Alausa arvensis L.)
22. Šumski brgljez (Sitta europea L.)
23. Lastavica (Hirundo rustica L.)
24. Piljak (Delichon urbica L.)
25. Crvendać (Erithacus rubecula)
26. Slavuj (Erithaceus megarhynchus)
27. Djetlić (Dendrocopos major)
28. Kukavica (Cuculus canorus L.)
29. Modrovoljka (Erithacus svecicus)
30. Kos (Turdus merula)
31. Drozd bravenjak (Turdus pilaris)
32. Drozd imelaš (Turdus viscivorus)
33. Dugorepa sjenica (Aegithalos caudatus)
34. Crnoglava sjenica (Perus palustris)
35. Velika sjenica (Parus major)
36. Zeba (Fringilla coelebs)
37. Bjela pastirica (Motacilla alba alba L.)
38. Tutarica (Serinus serinus)
39. Zelendur (Carduelis chloris)
40. Čižak (Carduelis spinus)
41. Češljugar (Carduelis carduelis)
42. Vrabac (Passer domesticus)
43. Poljski vrabac (Passer montanus)
44. Čvorak (Sturnus vulgaris L.)
45. Veliki djetlić (Picoides major L.)
46. Troprsti djetlić (Picoides tridactylus L.)
47. Zlatna vuga (Oriolus Oriolus L.)
48. Crna tuna (D ryocopus martius L.)
49. Siva tuna (Picus canus Gmelin)
50. Zelena tuna (Picus viridis Brehm)
51. Kukavica (Cuculus canorus L.)
52. Divlja patka (Anas platyrhynchos L.) – opisan
53. Patka pupčanica, krčulja (Anas crecca)
54. Patka lastarka (Anas acuta)
55. Patka kreketaljka (Anas strepera)
56. Patka žličarka (Anas clypeata)
57. Patka njorka (Aythya nyroca)
58. Divlja guska (Anser anser L.) – opisan
59. Riječni galeb (Larus ridibundus)
60. Mali gnjurac (Tachybaptus ruficollis)
61. Veliki vranac (Phalacrocorax carbo)
62. Velika bijela čaplja (Egretta alba)
63. Siva čaplja (Ardea cinerea)
64. Mali ronac (Mergus serrator)
65. Veliki ronac (Mergus merganser)
66. Crna lunja (Milvus migrans)
67. Crvena lunja (Milvu milvus)
68. Štekavac (Haliaeetus albicilla)
69. Orao zmijar (Circatus galicus) – opisan
70. Suri orao (Aquila chrysaetos)
71. Orao kliktaš (Aquila pomarina)
72. Kobac (Accipiter nisus)
73. Škanjac mišar (Buteo buteo)
74. Jastrebov kokošar (Accipiter gentilis)
75. Kobac ptičar (Accipiter nisus)
76. Soko sivi (Falco peregrinus)
77. Buljina ili velika ušara (Bubo bubo L.)
78. Mala ušara (Asio otus)
79. Sova šumska (Asio otus)
80. Čuk (Athene noctua)

VELIKI TETRIJEB ILI GLUHAN

(*Tetrao urogallus* L.)

Tetrijeb gluhan pripada šumskim kokama zajedno sa tetrijebom ružavacem (mali tetrijeb), lještarkom, sniježnicom... Šumske koke obitavaju u šumama iznad 1000 m.n.v. U ljetnim mjesecima odlazi i u više predjele, iznad granice rasta šuma gdje se hrani zrelim bobičavim voćem. Nastupom zime sa puno snijega spušta se u niže šumske predjele. Veliki tetrijeb gluhan je ukras i biser visokih planinskih lovišta. U BiH se smatra najkrupnijom pticom. Od kljuna do vrha repa dužina mu iznosi oko 100 cm, od čega samo rep ima 30-35 cm. Raspon krila krupnijih mućjaka iznosi do 140 cm, a tjelesna masa i do 8 kg.

Razlika među polovima su veoma izražene, kako u pogledu tjelesnih dimenzija tako i po općem morfološkom izgledu. Koke su, po pravilu, za jednu trećinu manje od pijevaca. Kod mućjaka prevladava uglavnom crna boja perja koja na donjem dijelu vrata i prsima ima zelenkasti metaličan izgled. Repna pera su mu crne boje sa bijelim točkicama na gornjoj trećini i uvijek su u parnom broju od 16-20. Na glavi tetrijeb ima crno perje osim na području iznad očiju gdje ima kožu crvene boje polumjesečastog oblika što nazivamo ružom. Ispod kljuna na podbratku nalazi se brada koju tvore nešto duža pera. Kljun tetrijeba je dobro razvijen, jak, sivo-plavkaste boje. Noge su sivo-smeće boje i obrasle perjem. Boja ženke tetrijeba je crvenkasto smeća. Bojom je prilagođenija okolišu što ju dobro čuva od grabetljivaca za vrijeme sjedenja na jajima.

To su ptice koje su aktivne danju kada uglavnom traže hranu, a noću se penju na grane gdje spavaju. Tijelo ovih ptica je snažno, mišićavo, lete na vrlo kratke udaljenosti pri čemu im je let jako bučan.

Parenje šumskih koka nešto je kasnije nego u poljskih obično u travnju, a gniježđenje je u svibnju, pri čemu gnijezdo prave na zemlji Tetrijebi su više ženici (jedan mužjak pari više ženki).

Razmnožavanje: karakterističan je svadbeni pjev mužjaka kojim se on udvara svojim dručkama. Ovo udvaranje i ljubavnu pjesmu pjevaju od kraja ožujka pa do svibnja. Pjevanje se odvija na točno određenim mjestima koja nazivamo pjevalištima i ona su aktivna dugi niz godina, a nalaze se na grebenima, planinskim kosama, najvišim planinskim kotama. Na pjevalištima dolazi do borbe gdje svaki tetrijeb pokušava zauzeti što bolji položaj na pjevalištu, na svom stablu, nekakvoj staroj bukvi ili jeli. Pjevanje se sastoji od tri djela i počinje rijetkim škljocanjem, u drugom dijelu se škljocanje ubrzava i prerasta u jači tupi zvuk poput otvaranja plutenog čepa iz boce, a zatim bez stanke dolazi treći dio pjevanja sličan zvuku kada se brusom oštiri kosa i taj dio nazivamo brušenje. Za vrijeme brušenja tetrijeb na vidu niti čuje i zbog toga ga nazivaju i tetrijeb gluhan. Našavši svoje partnerice, parenje započinje u travnju i traje oko četiri tjedna. Koka nakon parenja snese u gnijezdo na zemlji od 8 do 16 jaja (jaja su bjelkasta sa hrčasto-žutim pjegama) na kojima sjedi do 28 dana. Mladi pilići koji se izlegu iz jaja mogu odmah hodati pa kažemo da su potkušci, a u šumi se pojavljuju početkom ljeta. Samostalno letenja kod pilića javlja se za oko dva mjeseca.

Tetrijebi vole staništa gdje ima dosta grmolikog bilja, vole šumske plodove maline, jagode, brusnice, plodove bazge i kupine. Hrane se i pupovima, sjemenkama i iglicama crnogorice kao i plodovima bjelogoričnih stabala. Osim biljne hrane jede razne ličinke, kukce, gusjenice pužve i crviće koje nalazi bilo na zemlji ili u kori drveće. Tek izleženi pilići jedu samo životinjsku hranu kao crviće, pauke, skakavce, gliste i ostale insekte jer im ona predstavlja osnovni izvor bjelančevina za njihov rast i razvoj. Mladunci koji prežive kritično rano ljetno razdoblje, pred jesen polako prelaze na ishranu kao i odrasle jedinke.

Ne smatra se ugroženom vrstom na svjetskom nivou, ali se smatra da je brojnost svjetske populacije u padu. U Federaciji Bosne i Hercegovine gnijetčenje je zabilježeno na lokalitetima Plješevica, Grmeč, Osječenica, Klekovača, Semešnica, Konjuh, Šator, Kupres...Procjenjuje se da na tom području gnijezdi oko 200-400 parova velikog tetrijeba. Glavni uzrok ugroženosti je ubijanje i uništavanje staništa gdje se gnijezdi.

Zbog ovoga se nalazi na **CRVENOJ LISTI FAUNE** FBiH.

U Š.G.P. Glamoč može se sresti u gotovo svim Gospodarskim jedinicama, dok se na području G.J. Hrbaljine-Kujača pazi da radovi ne budu u periodu pjevanja i ležanja na jajima.

TETRIJEB RUŽAVAC ILI MALI TETRIJEB

(*Lyrurus tetrix* L.)

Tetrijeb ruževac, odnosno tetrijeba malog, koji je svoja iskonska staništa imao na masivima Maglića i Zelengore i na planinskoj kosi između Glamočkog i Kupreškog polja, danas na našim planinama više nema, nestao je još šezdesetih godina prošlog stoljeća, tvrde u Projektu razvoja i zaštite šuma BiH.

Zadnji podaci o ovom tetrijebu datiraju iz 1962. godine, koji je odstrijeljen u Š.G.P. Glamoč. Nakon toga njegovo prisustvo nije bilo potvrđeno.

Razlozi nestanka nisu ustanovljeni. Ostaje međutim, obaveza svih koji se o prirodi brinu da se nekadašnja staništa ponovo nasele ovom plemenitom vrstom koja prirodu daruje ljepotom i pjesmom, a nikome nikakve štete ne nanosi. Zbog njegove prilagođenosti ovim podnebljima moguća su uspješna introdukcija.

Glava, vrat i leđa su kod mužjaka crne boje sa kovinastim preljevom, koji na krilima i u donjim dijelovima tijela izostaje. Na glavi je uočljiva crvena ruža iznad očiju koja je sastavljena od kožnih resica. Ova "ruža" je posebno izražena za vrijeme parenja. Bijele pjege su na pregibu krila i na krilnim perima. Rep je crn i lirasto formiran sa bijelim pod repnim perima. Kljun je taman i blago povijen. Noge su jake, obrasle su perjem do prstiju, a na prstima se nalaze posebne izrasline "resice". Ove resice se gube pri mitarenju, otprilike sredinom svibnja. Ženke su sa tzv. "zaštitnom bojom", hrčavo - smećom, sa svjetlijim mrljama i točkicama. Grudi su izrazito hrčavo smeće. Ruža iznad očiju je slabije razvijena i manje uočljiva, kao i kljun koji je manji, i gladak.

Mužjaci žive odvojeno od ženki, a nekad i u manjim grupama, ali i u njima dosta samostalno i rastrkano. Ženke sa mladima žive u porodičnim jatima do početka zime. U toku dana su uglavnom na zemlji, u potrazi za hranom. Noć obavezno na drveću. Parenje: druga polovina travnja do kraja svibnja; Inkubacija: 26 - 28 dana; Broj jaja u gnijezdu: 6 - 12; Vrijeme izlijeganja: kasno proljeće, svibanj - lipanj; Mladi potrkusi, polijeću sa 8 ili 9 sedmica života. Spolna zrelost: ženke 2 godine, mužjaci 3 godine; Dužina života: 8 - 10 godina.

Hrane se uglavnom insektima, njihovim larvama, pućićima, pupoljcima bukve, resama breze, mladim lišćem, izbojcima i plodovima borovnica i brusnica, malina i kupina, vrijesak, te pupovi i izbojci četinarara, zatim jele i smrče, koji su uz pupoljke bukve, skoro jedina hrana tetrijeba u toku zime.

Mali tetrijeb je u svijetu svrstan u kategoriju ugroženih vrsta zbog antropogenog utjecaja koji se izražava kroz uništavanje staništa (nerazumnim sječama), ispašom stoke i krivolovom, što u poslovima oko ponovnog naseljavanja treba imati u vidu. Od parazita i bolesti koje ugrožavaju malog tetrijeba možemo spomenuti crvenu ptičju vaš, koja je opasna za mlade piliće.

Mali tetrijeb, u odgovarajućim staništima, nema nikakve negativne utjecaje na druge privredne grane u tim područjima, kao ni na druge životinjske vrste, koje tu obitavaju, sa izuzetkom velikog tetrijeba, zbog moguće hibridizacije i produkcije sterilnog potomstva.

POLJSKA JAREBICA, TRČKA

(*Perdix perdix* L.)

Jarebica živi gotovo u cijeloj Evropi. Uvijek radije živi u ravninama nego na bregovima i rijetko se može vidjeti na planinskim zaravnima i većim nadmorskim visinama. Naseljava područja sa umjerenom temperaturom. Najviše voli predjele gdje ima poljskih usjeva na manjim parcelama, a da su zasijane žitom, prosom, krumpirom, kukuruzom, djetelinom i repom. Šumu izbjegava, ali ipak zalazi u njene krajeve, a isto tako se ne plaši vlažnih močvarnih mjesta koja su obrasla drvećem. Malo je ptica koje se tako strogo drže jednog izabranog područja, kao što to radi jarebica.

Bojom tijela je veoma dobro prilagođena uslovima staništa. Osnovna joj je boja hrčavo-siva, sa nijansama koje variraju na pojedinim dijelovima tijela. Glava joj je svijetlo smeća, a na vratu i prsima prevladavaju sive nijanse. Mužjaci redovno, a ženke ponekad, na trbuhu imaju tamnu mrlju obliku potkovice. Rep je kratak crvenkasto smeć. Može narasti do 30 cm.

Dokle god mogu da čeprkaju, sve je u redu, jer jarebica zna na kojim poljima je zasijano ozimo žito ili repica. Ali, ako promjenljivo vrijeme presvuče snježni pokrivač ledenom korom, jarebice zapadaju u veliki problem. Potpuno iznemognu, lako postaju plijen grabljivica i doslovno umiru od gladi. Za vrijeme strogih zima zaboravljaju strah od ljudi. Približavaju se selima, traže zaštitu i hranu u vrtovima pa dolaze čak u dvorišta i kuće gdje se pohlepno bacaju na zrnevlje. Ponekad im život spašavaju zečevi jer oni čeprkajući, otvaraju pristup hrani. U mnogim lovištima mogu za vrijeme oštrem zime da izumru sve jarebice.

Nagon za parenjem se javlja čim otopi snijeg. Već u veljači se jata, koja su preko zime vjerno bila na okupu, razilaze u parove i svaki mužjak bira mjesto koje mu odgovara. Svakoga jutra i večeri se čuje izazivačko dozivanje pijetlova, a ponekad možemo da vidimo kako se dva pjetlića ozbiljno bore za ženku. Pri tome obojica skaču jedan na drugoga i pokušavaju da protivnika povrede kandžama i kljunom. Slabiji mora da uzmakne, a pobjednik se radosno vraća ženki. Prepirke i svađe ne izazivaju oštećeni pjetlići već oni koji još traže ženku i ne obaziru se na prava ostalih. Krajem travnja, a obično tek početkom svibnja počinje koka da nosi jaja.

Gnijezdo joj je jednostavno udubljenje na ravnoj zemlji koju oblaže sa nekoliko mekih travki, a gradi ga vrlo često na nepovoljnim mjestima. Najčešće stoji usred mladog žita, u grašku ili repi, u djetelini i u visokoj travi na livadama, ali ga jarebica postavlja i na kraj malih šumarak u polju. U leglu nalazimo devet do sedamnaest jaja (svijetla maslinasto-smeđa do sivo-zelenih). Koka leži na njima 26 dana gotovo sa nevjerojatnom predanošću. Gnijezdo napušta samo da se donekle nahrani. Za to vrijeme, mužjak se ne miče iz njene blizine i brižno čuva stražu. Već od prvog dana, pilići se veoma spretno kreću pa napuštaju gnijezdo prije nego što se osuše i vrlo brzo nauče da slušaju savjete roditelja. Mužjak i ženka podjednako sudjeluju odgoju mladih.

U Š.G.P.Glamoč nalaze se na prostoru svih Gospodarskih jedinica.

JAREBICA KAMENJARKA

(*Alectoris graeca* M.)

Zovu je još i jarebica grivna po crvenom vijencu oko vrata koji izgleda kao griva. U BiH je zastupljena u u Hercegovini i dijelovima južne Bosne. Nalazimo je i u kontinentalnom dijelu zemlje sa strmim kamenitim, jugu okrenutim stranama, rijetkog obrasta. Rijetko zalazi u šumu ili veće gušće grmlje. Najviše voli nisku kadulju i rijetko grmlje, jer voli pregledan teren.

Veoma je lijepa i skladno građena koka. Malo je veća od poljske jarebice. Dugačka je do 36 cm, od čega na rep otpada oko 10 cm. Raspon krila je do 60 cm, a tjelesna masa do 600 g. Kamenjarke kontinentalnih područja su nešto krupnije. Glava joj je mala, kljun je jak, zaobljen na vrhu, na njegov gornji dio malo prekriva donji. Krila su zaokrugljena, noge čvrste, prilagođene za brzo trčanje. Gornji joj je dio tijela pepeljasto-siv. Podvratak i gornji dio vrata su bijeli i obrubljeni crnom linijom koja ide preko očiju. Trbušna strana je žućkasto-bijela, sa nepravilnim crnim šarama prema bokovima. Vrhovi krila su crni. Pod repna su pera crvenkasta, a noge i kljun su također crvene boje.

Osnovna hrana joj je preko cijele godine mlada trava, mlado žito, pupovi, jagode, grožđe, kupine ali i insekti, crvi i mušice.

Pari se već krajem ožujka i u travnju ženka snese 16 jaja na kojima sjedi do 24 dana. Jaja su bjelkasta sa crvenim pjegama. Nakon 20-ak dana se napola osamostaljuju. Gnijezdo je neugledno, skriveno i na mjestu odakle ženka ima dobar pogled za osmatranje.

U Š.G.P. Glamoč može se vidjeti u svim Gospodarskim jedinicama.

PREPELICA, PUĆPURA (*Coturnix coturnix* L.)

Rasprostranjena je u gotovo cijeloj Europi. Selica je, kod dolazi već koncem travnja radi gniježđenja, a seli se krajem kolovoza ili početkom rujna. Ako je zima blaga, mali broj jedinki prezimljava u Hercegovini. Staništa su prepelica otvoreni prostori obrasli travom, djetelinom, žitaricama i drugim kultiviranim biljem. Ne voli grmljem i drvećem obrasle površine. To je ptica sumraka pa je najaktivnija pred večer i u zoru.

Prepelica je jedna od najmanjih ptica iz porodice koka. Po općem izgledu slična je trčki, ali je od nje znatno manja. Dugačka je oko 18 cm. Raspon krila joj je 35 cm, a tjelesna masa rijetko premašuje 150 g. rep joj je kratak. Boja perja joj je hrčavo smeća sa uzdužnim tamnim i svijetlim prugama. Tenke se vrlo malo razlikuju od mutjaka, i to po nešto svjetlijoj boji.

Tijekom dana hrani se i prpoši, a pred večer i u sumrak prelijeće i trči tražeći hranu ili se igra sa svojim parom. Hrani se raznim sjemenkama trave, korova ili pšenice koji su pali sa stabljike, ali i životinjskom hranom, raznim sitnim kukcima i ličinkama, kao i druge koke.

Živi u jednoženstvu i pari se u lipnju ili čak u srpnju. Na zemlji u kakvoj rupici snese 8-16 jaja žućkastosmeće boje s tamnim pjegama na kojima sjedi od 19-20 dana. Pilići su potrkusci i ostaju u jatu do selidbe. Za njih je karakteristično da u početku uzimaju više hrane animalnog porijekla (mravlja jaja), a kasnije prevladava biljna hrana.

U Š.G.P. Glamoč može se vidjeti u svim Gospodarskim jedinicama.

CRNA LISKA

(*Fulica atra* L.)

U Evropi i srednjoj Aziji crnu lisku možemo svuda naći. Živi i u Africi, južnoj Aziji i Australiji. U BiH se susreće tokom čitave godine. Izbjegava velike rijeke i more, pa je najčešća na ribnjacima i jezerima koja su obrasla šašom i trskom. Stanarica je, ali se zimi pomjera južnije.

Crna liska je dosta prepoznatljiva i karakteristična ptica. Duga je do 38 cm, a raspon krila joj je 75 cm. Perje joj je potpuno crno, sa zelenkastim preljevima u predjelu trbuha i slabina. Kljun i čelo su joj bijeli. Oči crne liske su tamno crvene, a noge su sivo-zelene boje. Nema pravih plivajućih kožica, nego svaki prst ima zasebnu plivajuću kožicu. Nerado leti, ali zato odlično pliva i roni. Noge su joj prilikom leta okrenute pozadi služe kao kormilo, tj. preuzima ulogu repa.

Iako povremeno napadaju druge manje ptice i jedu njihova jaja, crne liske se prije svega hrane različitim vrstama vodenog bilja, insektima, pučevima i malim ribama.

Parenje započinje početkom proljeća, a traje do ljeta. I mužjak i ženka zajedno prave gnijezdo od trave i raznog rastinja. Polažu 8 do 15 žutozelenih jaja sa tamnim pjegama. Oba roditelja leže na jajima, a posle 22 do 24 dana izlegu se mladunci. Oni postaju samostalni posle 2 mjeseca.

Crna liska ima dosta prirodnih neprijatelja. To su tvorovi, lasice i ptice grabljivice. Također ih napadaju i pacovi i mačke.

U Š.G.P. Glamoč može se vidjeti u Gospodarskoj jedinici Staretina-Golija.

ŠUMSKA ŠLJUKA

(*Scolopax rusticola* L.)

Rasprostranjena je na području sjeverne, srednje i istočne Europe. Selica je. Zimu provodi na području Mediterana i sjevernoj Africi. U našim se krajevima susreće od listopada, tokom cijele jeseni, a ponekad se zadržava i cijelu zimu. Tivotni prostor ove ptice su bjelogorične i mješovite šume, osobito one s močvarnim zemljištem.

Šumska šljuka se hrani sa raznim sjemenkama, korenjem, pupovima raznog rastinja, kukcima, glistama, pučevima, insektima i drugim sitnim bez kičmenjacima.

Opći izgled ove ptice je neobičan i moglo bi se reći nezgrapan. Dugačka je oko 34 cm, od čega rep otpada oko 8 cm. Raspon krila joj je do 60 cm, a tjelesna masa do 400 g. glava joj je izdužena. Kljun je dugačak oko 7 cm, ravan, mekan i na kraju tupo zaobljen i pokriven kožom. Na tjemenu ima crveno smeću poprečnu prugu. Perje na leđnoj strani je hrčavo-kestenjaste boje, sa tamnim prugama i hrčavim pjegama sa donje strane. Svojom bojom je izvanredno prilagođena uslovima uobičajenog staništa.

Šumska šljuka počinje se pariti početkom proljeća. U skrovitom mjestu na zemlji ženka pravi gnijezdo od trave, paprati i suhog lisca. Izvodi jedno, dva legla od ožujka do travnja i od svibnja do lipnja. Ženka snese po 4 svijetlo-smeća jajeta, s sivo-smećastim pjegama, prečnika 34 x 44 milimetara, a težina im se kreće od 19 - 22 grama. Ženka leži sama na jajima od 20 - 23 dan. Mladi kada se izlegu iz jaja, potrknuše su, odmah slede svoje roditelje uz koje ostaju od 35 - 42 dana nakon toga se osamostaljuju.

Šumska šljuka ima veliki broj prirodnih neprijatelja, a najčešći su: kune, tvorovi, lasice, mnoge ptice grabljivice. Lovna sezona na šumska šljuku počinje od 1.kolovoza i traje do 28. veljače. Lov na ovu vrstu sitne pernate divljači je užitak, lovi se sa psima ptičarima pogonom ili dočekom, izazov je za svakog lovca. Šumska šljuka se gaća sitnom saćmom, prečnika dva milimetra.

U Š.G.P. Glamoč može se vidjeti u svim Gospodarskim jedinicama.

LJEŠTARKA GLUHA

(*Tetrastes bonasia* L.)

Stanovnik je i šumsko-planinskih područja Bosne i Hercegovine. Možemo je naći od 300 do 1.600 metara nadmorske visine, u mješovitim šumama četinjača i listača, ponajprije mješovitih šuma jele, bukve i smreke, ali je nalazimo i u brdovitim predjelima u sastojinama bukve, hrasta i kestena te crnog bora s gustim niskim raslinjem lijeske, zove, trepetljike, johe, divlje ruže, jarebike, kupine i maline. Voli mirna područja, što je jedan od uvjeta njezina opstanka u nekom biotopu. Ono što je bitno za životnu sredinu lještarkes jesu šumske površine s gustim podrastom, koji lještarki pružaju zaštitu, uvjete za razmnožavanje i gdje ona nalazi hranu.

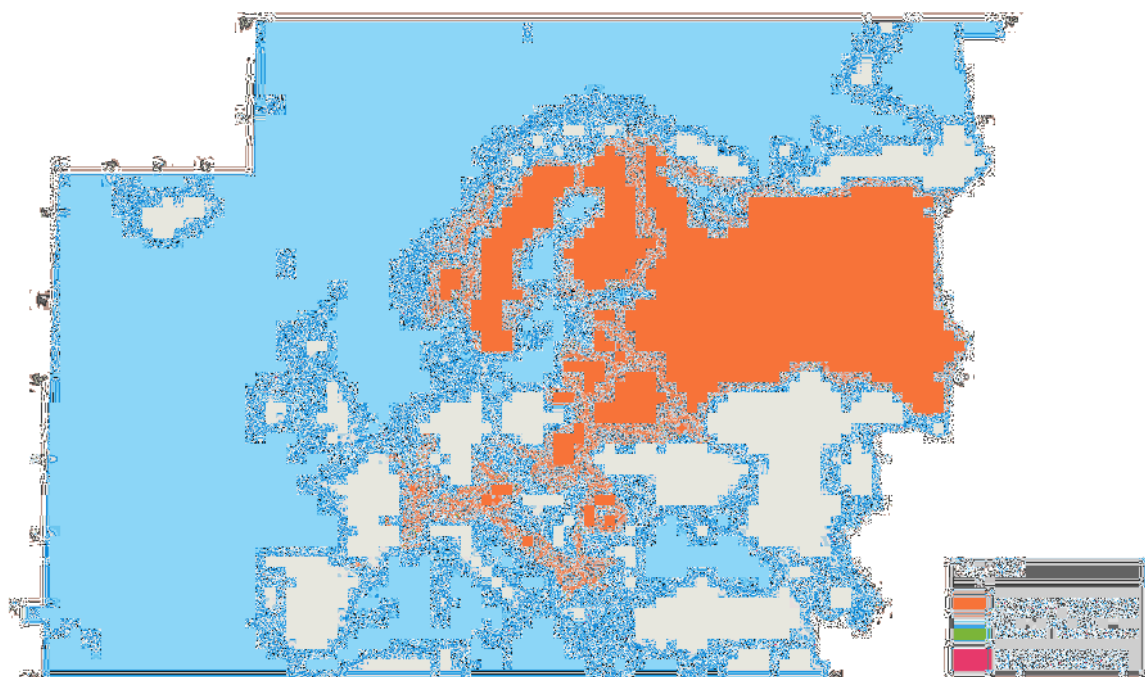
Veća je od trčke. Na prstima nema perja. Boja im je smeće-siva, sa tamnim pjegama i prugama. Kod mužjaka je brada i grlo crno s bijelim obrubom, dok kod ženki grlo je bijelo. Može narasti do 36 cm.

Hranidba lještarkes uvjetovana je godišnjim dobom. Zimi se hrani najviše pupoljcima različitoga grmlja i drveća, kao i šumskim plodovima (šipak, jarebika). Veoma su važne resice lijeske, koje su često glavna zimska hrana, po kojoj je i dobila ime, a ona ih nekad zamjenjuje resicama johe, breze i graba. Kad počne vegetacija hrani se insektima, njihovim ličinkama, paucima i pučicama, a kasnije plodovima i bobicama jagode, zove i borovnice. Za piliće je veoma važna hrana životinjskoga podrijetla, kao u ostalih šumskih koka. U ishrani lještarkes važnu ulogu ima pijesak, odnosno sitni kamenčići koji pomažu pri usitnjavanju teško svarljive hrane.

Parenje lještarka počinje sredinom ožujka i ono traje do početka svibnja. Poslije oplodnje, koja se vrši tek nakon dužeg udvaranja mužjaka, lještarka na tlu nalazi odgovarajuće mjesto za gnijezdo. To je zaštićeno mjesto između korijenja drveća, ispod izvala i u zaklonu drveća uz neki panj, ali uvijek tamo gdje je sigurno. U to gnijezdo na zemlji, koje je plitka jamica obložena suhim lišćem, travom i perjem, lještarka snese 8 do 15 jaja, rijetko više i na jajima sjedi 22 dana, sve dok ne izleće posljednje. Jaja su svijetlosmeće boje s tamnosmećim mrljama. Njihova veličina je 29x39 mm. Kad se pilići izvale, ženka ih brižno čuva i hrani uglavnom animalnom hranom. Pilići se veoma brzo razvijaju, ali ipak prvih 15 dana noće ispod koke, koja ih grije i štiti svojim tijelom i perjem. Ljetna pera izrastu im već za nekoliko dana, što im omogućava kratke prelete na niže grane grmlja, na kojima noće, a nakon 3 mjeseca potpuno odrastu i razlikuju se od roditelja jedino bojom perja. Nakon jesenskog mitarenja više ih ne možemo razlikovati.

Lještarka je divljač koja ima svoj lovostaj, a u nekim je područjima zbog ugroženosti trajno zaštićena. Lovi se na različite načine, ovisno o brojnosti, zakonskim propisima i lovačkim navikama. U BiH je najrašireniji i lovački opravdan način lova vabljenjem, koji omogućava divan doživljaj i sprječava povećan odstrel. Zasniva se na teritorijalnosti mutjaka ili njegovom nagonu za stvaranjem para sa ženkom. Lovci pritom koriste vabila od kokošje, zečje ili guščje kosti, kojima se mutjak vabi na njegovom teritoriju i podražava mu se prisutnost suparnika. Kad se prilikom lova vabljenjem imitira pjev koke, dogodi se da dođe i lještarka ženka, pa pri tome treba pažljivo promotriti da se ne odstrijele ženke. Pri vabljenju mutjaka mora se veoma tiho kretati, moraju se izbjegavati nepotrebni šumovi i pokreti, jer on odlično određuje izvorište zvuka i događa se da doleti u neposrednu blizinu lovca.

U Š.G.P. Glamoč može se vidjeti u svim Gospodarskim jedinicama.

ŠOJKA KREŠTALICA (Garrulus glandarius L.)

To je lijepa, zanimljiva i prilično kontroverzna ptica. Jedna je od rijetkih ptica koja ne zna hodati, nego samo skakutati. Neki je vole i smatraju korisnom, dok je drugi ne vole i smatraju je štetnom pticom.

Lovci je ne vole jer im uništava mlade fazane, golubove, drozdove, kosove, mlade ptice i jaja pjevica. U tome je pravi razbojnik. Ne vole je ni zbog njenog glasnog najavljivanja lovca u šumi i upozoravanja druge divljači. Ipak, lovcima može biti i korisna kada pritajeni u zasjedi čekaju lisicu, jer šojka posebno alarmantno upozorava na dolazak lisice i kao da za to ima jači, uporniji način upozoravanja.

Tijelo joj je crvenkasto-smeće, na krilima ima napadnu bijelu pjegu, dok su joj pokrivna krilna pera plava s crnim prugama. Trtica je bijela, tjemeno perje uzdignuto, s crno-bijelim prugama. Može narasti do 34 cm.

Šojka se gnijezdi na drveću, i to samo jednom godišnje, u travnju ili svibnju. Snese pet do šest, rijetko i do devet jaja, koja su prljavo zelenkasta sa smećim točkama. Inkubacija traje 16 dana i na jajima leže oba roditelja naizmjenično. Ptičad, koja su čučavci, u tih 20 dana dok su u gnijezdu, hrane i mutjak i tenka. Šojka može doživjeti 18 godina. Na kraju možemo zaključiti da ova lijepa ptica ima svoje mjesto u prirodi, da krajolik čini ljepšim i zanimljivijim i da nije isključivo štetna, niti je isključivo korisna, nego je povremeno i štetna i korisna. Jednostavno, ona je sastavni dio prirode.

U Š.G.P. Glamoč može se vidjeti u svim Gospodarskim jedinicama.

GUGUTKA

(*Streptopelia decacto* L.)

Gugutka je ptica iz porodice golupčarki, koja je rasprostranjena u sjeveroistočnoj Africi, južnoj Arabiji, Indiji, Maloj Aziji, Balkanskom poluotoku i po srednjoj Evropi sve do Sjevernog mora. U mnogim jezicima ima narodno ime "turski golub" jer je početkom 20. vijeka iz Turske počela naseljavati Evropu.

Slična je divljoj grlici, no gornja pera krila su joj skoro iste boje kao i hrbat, ravnomjerno svijetlo bež do smečkaste. Dugačka je od 31 pa do 33 cm, što znači da je velika otprilike kao gradski golub, no lakša je i djeluje nježnije građe. Raspon krila joj je 47 do 55 cm a teška je od 150 do 200 grama. Oba spola izgledaju jednako. Crvenkaste oči imaju uski bijeli obrub. Upadljiva oznaka im je crni prsten oko početka vrata. Glasa se troslogovnim gugutanjem, s naglaskom na drugom slogu, kao i veliki broj vrsta ove porodice.

Sad su postale ptice stancarice u parkovima i vrtovima, uvijek u blizini ljudskih naselja, najrjeđe u mirnim stambenim dijelovima u kojima ima nekoliko stabala crnogorice. Crnogorična stabla su im potrebna za gniježdenje.

Hrani se sjemenkama, žitaricama i voćem. Zimi se ponekad okupljaju u jata i zajedno traže hranu u parkovima i na seoskim imanjima

Kao većina golupčarki, i gugutke imaju vrlo skromno i šlampavo građena gnijezda od samo nekoliko slamki i grančica. U gnijezdu je najčešće jedno do dva jajeta, a mladi se izlegu nakon 13 - 14 dana. Gugutke leću više puta zaredom, jer imaju velike gubitke jaja i mladih (mačke, svrake, šojke, vjeverice).

U Š.G.P. Glamoč može se vidjeti u svim Gospodarskim jedinicama.

DIVLJA PATKA

(*Anas platyrhynchos* L.)

Najčešća i najraširenija europska patka plivačica. Živi uz bare, jezera, rijeke, gradske kanale, umjetna jezera u parkovima itd. Nije pretjerano plašljiva pa se često približava čovjeku.

Kljun joj nije žličast. Glava mužjaka je plavo zelena, a prsa su kestenjasto-smeđa, bokovi sivi, a oko vrata je bijeli prsten. Mužjak i ženka imaju na krilima sivo-plava „ogledala“. Može narasti do 58 cm.

Hrani se vodenim biljem, ali i raznim vodenim životinjicama, ribama i žabama. Može doživjeti 5 do 15 godina.

Raznovrsna je u izboru podloge za gniježđenje, ali bira skrivena mjesta. Nese 9 do 13 svjetlo zelenih i bjelkastih jaja, a za mladunce se brine ženka. Mužjaci se okupljaju u jata prije ljetnog mitarenja. Na izležanim jajima patka leži mjesec dana, te ubrzo nakon rađanja zajednički napuštaju gnijezdo. Ved nakon sedam sedmica mladi su sposobni za letenje. Smrtnost mladih je dosta velika.

Ženka ima glasan kokodakajudi zov, a mužjak tiho "vepp". U letu se prepoznaje veličinom, čvrstim tijelom, blago zaobljenim krilima i srednje brzim zamasima krila. Formacija leta je „V“. Za vrstu je tipično zviždanje krila u letu. Divlja patka je naša stanarica, ali se zimi krede za područjima s dovoljno hrane.

Opasnost za preživljavanje u toku zime je pojava zaleđivanja vodenih površina te smanjena mogućnost pronalaska hrane. Podložne su botulizmu koji utiče na njihov nervni sistem i koordinaciju pokreta, te se dešava da se patke zaista utope. Prirodni neprijatelji su sve ptice grabežljivice i sisari predatori, kao i pacovi koji prazne gnijezda.

U Š.G.P. Glamoč može se vidjeti u Gospodarskoj jedinici Staretina-Golija.

DIVLJA GUSKA

(*Anser anser* L.)

Živi u Evropi i Aziji. Nastanjuje sjeverne dijelove Evrope, centralne, pa sve do istoka Balkana. U BiH divlja guska se susreće tokom zime, posljednjih godina u sve manjem broju. Životni prostor su joj močvarna zemljišta obrasla trskom i šašom. Mada veliki broj gusaka dolaze kao selice sa severa i ovdje se gnijezde.

Oblik tijela joj je kao u domaće guske, cijeli kljun je narančast. Glava joj je svjetlija, a noge svjetlo crvene. Može narasti do 89 cm.

Po zemlji se kreće prilično dobro, pliva veoma dobro, dok joj je let nešto tromiji ali je u njemu veoma izdržljiva. Hrani se sjemenom usjeva i korova, a pase mladu travu i žito.

Gnijezdo pravi na zemlji u blizini vode na svim močvarnim terenima. U ožujku- travnju snese 6-10 jaja, na kojima leži 28-29 dana. O potomstvu se brinu i mužjak i ženka. Krajem kolovoza, kada mladi odrastu, većina gusaka se seli u toplije - južne krajeve. Formacija leta je „V“.

U Š.G.P. Glamoč može se vidjeti u Gospodarskoj jedinici Staretina-Golija.

ORAO ZMIJAR
(*Circatus gallicus*)

Areal rasprostranjenosti orla zmijara obuhvata područje Evrope, Azije i Afrike. Pri tome gnijezdi u južnoj i istočnoj Evropi, sjeveroistočnoj Africi, Kavkazu, Bliskom Istoku, centralnoj Aziji i jugoistočnom Sibiru. Vezana je uz otvorena područja i planinska područja gdje ima dosta gmizavaca. Gnijezdi se pojedinačno, a gnijezda gradi na izolovanom drveću. Ne smatra se globalno ugroženom vrstom, a procjenjuje se da je svjetska populacija stabilna. Poznato je da se u Federaciji BiH gnijezdi na više lokaliteta između kojih su i planina Cincar. Procjenjuje se da u FBiH gnijezdi 50-80 parova. Glavni uzrok ugroženosti je ubijanje i smanjenje broja gmizavaca kojima se prehranjuje.

Odrasli orao zmijar dostiže dužinu od 63-68 cm i težak je oko 1.7-1.9 kg. Raspon krila im je 185-195 cm. Mogu se prepoznati po pretežno bijeloj donjoj strani tijela, dok mu je gornja strana smeća ili sivkasta. Brada, vrat i gornji dio grudi su mu svijetle, zemljano-smeće boje. Na repu ima tri do četiri pruge. Pored toga prepoznatljiv je po zaokrugljenoj glavi, kao kod sova, blijedo žutim očima i svijetlim prugama ispod krila. Orao zmijar je dobar letač i provodi više vremena leteći nego bilo koji član njegovog roda. Uglavnom leti iznad planinskih strmina i vrhova i većinu lova obavlja sa ovakvih pozicija, visina od ko 500m. Kada je u zraku na čistini često lebdi kao i kliktavac. Kada uzlijeće da se vine u visine krila su mu stoje ravno uz tijelo.

Ovaj orao je uglavnom veoma tih. Ponekad ispušta varijaciju zvukova koji podsjećaju na zviždanje muzičkih nota. Lovi šestareći iznad rijetkih šuma i grmlja obraslih, travnih predjela. Dugo lebdi i kruži prije no što se okomito obruči na plijen koji najčešće čine gmizavci. Grabi ih kandžama i ubija kljunom prije no što ih odnese do drveta gdje ih proždire. Orao zmijar je ptica grabljivica, lovi svoju hranu. Najčešći plijen su mu gmizavci, uglavnom zmije, ali pored zmija i guštere. Ponekad male sisare do veličine zeca, rijetko ptice i krupne insekte.

Pri razmnožavanju polaže samo jedno jaje. Tenka leži 35 dana na jednom jajetu i kasnije njeguje mladunca, koji u gnijezdu ostaje nekad i duže od jedanaest nedjelja. Broj orlova zmijara u Evropi je poprilično opao, a i rasprostranjenost im se smanjuje, sada je mnogo rijedak a broj im se još uvijek smanjuje u nekim zemljama zbog promjena u poljoprivredi i korištenju obradive zemlje.

Orao zmijar se nalazi na **CRVENOJ LISTI FAUNE** FBiH i smatra se rizičnom vrstom.

U Š.G.P. Glamoč može se se sresti u G.J. Hrbaljine-Kujača.

BULJINA ILI VELIKA UŠARA (Bubo Bubo L.)

Velika ušara je široko rasprostranjena vrsta u Evropi, Aziji i Africi. Velika je otprilike kao divlja guska. Uške su joj vrlo velike. Perje je žuto-smeđe. Odozgo se nalaze tamne pjege, a sa donje strane široke uzdužne pruge. Oči su im velike i, narančasto-crvene. Mogu narasti 66-71 cm.

Hranu nabavljaju na prostranim poljanama, a ne u šumama gdje se gnijezde i razmnožavaju. Obično love od sutona do zore leteći nisko (1 - 2 m) sa glavom nagnutom na jednu stranu osluškujući plijen. Kada ga uoče, krenu na njega obaraju ga na zemlju svojim kandžama. Mali plijen obično odmah progutaju ili ga odnesu u svoje skrovište. Veći plijen nose pomoću kandži. Sove ušare se prvenstveno hrane sisarima. To su najčešće miševi i voluharice. Glodari kojima se sove ušare hrane predstavljaju potencijalno štetne i zarazne organizme koji prijetе ljudskoj populaciji.

Gnijezdi se pojedinačno a gnijezda pravi na stijenama i u pećinama. Vezana je uz otvorena područja, stjenovita i šumska područja. Prvo mućjaci odaberu mjesto za gnijezdo a onda započinju dozivanje tenki. Za vrijeme parenja usprave se tako da izgledaju kao grane drveta. Obično se gnijezde na tlu, stijenama ili polu pećinama. Jaja polažu na голу podlogu. Obično polože 2 - 4 jajeta. Mladi izlaze iz jaja posle 34 - 36 dana. Gnijezdo napuštaju tek 40 dana posle rođenja, a za let su sposobni sa 50 - 60 dana starosti. Osamostaljuju se na uzrastu od oko 20 - 24 nedjelja starosti.

Ne smatra se globalno ugroženom vrstom, a procjenjuje se da je brojnost svjetske populacije u opadanju. U Bosni i Hercegovini je zabilježena tokom cijele godine na većem broju lokaliteta. Prema podacima prikupljenim u periodu od 2000. do 2012. godine poznato je da se u Federaciji BiH izmeću ostalih gnijezdi na području Cincara. Procjenjuje se da u Federaciji BiH gnijezdi 200-250 parova. Glavni uzrok ugroženosti je ubijanje i trovanje pesticidima.

Nalazi se na **CRVENOJ LISTI FAUNE** FBiH i smatra se rizičnom vrstom.

U Š.G.P. Glamoč ima je u svim Gospodarskim jedinicama.

VODOZEMCI (AMPHIBIA)

1. Šareni dažddevnjak (*Salamandra salamandra*)
2. Mali vodenjak (*Triturus vulgaris*)
3. Veliki vodenjak (*Triturus carnifex*)
4. Tuti mukač (*Bombina veriegata*)
5. Smeća krastača (*Bufo bufo*)
6. Zelena krastača (*Bufo viridis*)
7. Gatalinka (*Hyla arborea*)
8. Močvarna smeća žaba (*Rana arvalis*)
9. Šumska smeća žaba (*Rana dalmatina*)
10. Livadna smeća žaba (*Rana temporaria*)

ŠARENI DAȚDEVNJAK (Salamandra salamandra)

Rasprostranjen je od srednje i juĥne Europe do Male Azije i Sirije.

Ȧivi na vlaĥnim breȥuljkastim podruĥjima s bjelogoriĥnom ťumom i ťikarom, blizu vode. Nekad i u kamenim obalama planinskih rijeka. Aktivna je noĥu i obavezno nakon kiťe. Vrlo je spor i jako rijetko traĥi hranu viťe od nekoliko metara od svojeg skroviťta. Moĥe se naĥi i ispod trulih panjeva i kamenja.

Ŗareni daȥdevnjak je najveĥa vrsta u familiji salamandride prosjeĥne duĥine od 15 cm do 25 cm, sa izuzecima kada dostiĥe i 30 cm. Trup i glava su duĥi od repa, a udovi su debeli, robusni. Tijelo je crne boje i sa leĥne i boĥnih strana pokriveno krupnim ťutim ili naranĥastim pjegama. Trbuťna strana tijela je siva, crna ili smeĥa. spolni diformizam se uglavnom ogleda u tome ťto su ťenke neťto veĥe od muȥjaka, ali sa kraĥim repom i udovima. Postoje joť neke razlike kao ťto je npr. kloaka kod muȥjaka izraȥenija nego kod ťenki.

Ishrana mu se sastoji od crvolikih ťivotinja, puȥeva golaĥa, raĥiĥa.

U doba parenja, koje se deťava najĥeťe ljeti, muȥjaci polaȥu spermatofore (paketi spermatozoida) na zemlju, a ťenke ih uvlaĥe u unutraťnjost tijela. Ĉesto dolazi do borbi izmeĥu muȥjaka. Sperma se u njihovom tijelu zadrȥava sve dok ne nastupi ovulacija, a zatim se izvrťi oploĥenje (unutraťnje oploĥenje). Razviĥe jaja i embriona u tijelu majke vrťi se na raĥun ťumanceta. U proljeĥe naredne godine ťenke leȥu mlade u vodu. Mladi mogu da budu larve ili mladi koji su potpuno metamorfozirali pa se ťareni daȥdevnjak smatra viviparnom vrstom. Larve se leȥu vode u kojima nema riba. U populacijama koje naseljavaju jug (npr. Izrael) vrijeme parenja je pomjereno na period od listopada do sijeĥanja dok se mladi leȥu od studenog do prosinca, posle perioda suťnog ljeta za vrijeme koga su u fazi mirovanja (hibernacija). U toku ťivota, koji moĥe da traje i duȥe od 14 godina, ťenke viťe puta daju potomstvo.

U Ŗ.G.P. Glamoĥ ima je u svim Gospodarskim jedinicama.

ŠUMSKA SMEĐA ŢABA

(*Rana dalmatina* L.)

Kopnena vrsta koja nastanjuje otvorena mjesta u svijetlim listopadnim šumama, rječe u gušticama.

Srednje velika bezrepa Ţivotinja elegantne graće, duljine do 9 cm. StraŢnje noge su snaŢne i znatno duŢe od prednjih, vrlo dugačke u odnosu na tijelo. Oči imaju vodoravnu zjenicu. Glatka, ponekad prozirna, koŢa je ruŢiĉasta, Ţuĉkasta ili smeĉa s tamnim uzorkom koji ukljuĉuje tamnosmeĉu masku preko svakog oka. Trbuh je najĉešće svijetli i bez mrlja. MuŢjaci nemaju vokalne vrećice. Zovu iz vode, sami ili u zborovima, brzim „kvuar-kvuar-kvuar“, koji postaju sve glasniji. Iz daleka zov moŢe podsjećati na laveŢ pasa.

Liĉinke su biljojedi, te se hrane algama i vodenim biljem, ali uzimaju i mikroskopske Ţivotinje. Mladi i odrasli hrane se na tlu, pri ĉemu jedu kopnene kukce, a rjeĉe gujovice, pauke, stonoge i druge beskralješnjake koji se kreću tlom. Liĉinke su hrana liĉinkama vodenih kukaca, vodenim kukcima, vodenjacima, gmazovima, pticama i malim sisavcima. Odrasli su dio prehrane mnogih vrsta gmazova, ptica i sisavaca.

Razdoblje parenja je u rano proljeće i traje kratko. MuŢjaci Ţenke privlaĉe glasanjem, te ih hvataju oko prsa prednjim nogama. Ţenka polaŢe jaja, a muŢjak ih pritom oploĉuje. Nakupine jaja sadrŢe 450-1800 jaja. Iz njih izlaze punoglavci koji narastu do 5,5 cm duŢine s repom. Spolnu zrelost dostiŢu za oko 3 godine. Mogu doŢivjeti 7 godina u prirodi.

Nalazi se na **CRVENOJ LIST FAUNE** FBiH i smatra se nisko-riziĉnom vrstom.

U Š.G.P. Glamoĉ ima je u svim Gospodarskim jedinicama.

GMAZOVI (REPTILIA)

1. Poskok (*Vipera ammodytes*)
2. Ričovka (*Vipera berus*)
3. Stepska ričovka (*Vipera ursini*)
4. Bjelouška (*Natrix natrix*)
5. Zelembać (*Lacerta viridis*)
6. Livadna gušterica (*Lacerta agilis*)
7. Sljepić (*Anguis fragilis*)

BALKANSKI ŠARGAN

(*Vipera ursinii*)

Rasprostire se od jugoistočne Francuske, preko, srednje Italije, donje Austrija, Mačarske, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Srbije, Bugarske i Rumunjske do planine Ural. Balkanski šargani žive na visoko-planinskim livadama iznad 1500 m.n.v. i prehranjuju se insektima, skakavcima, guštericama i miševima.

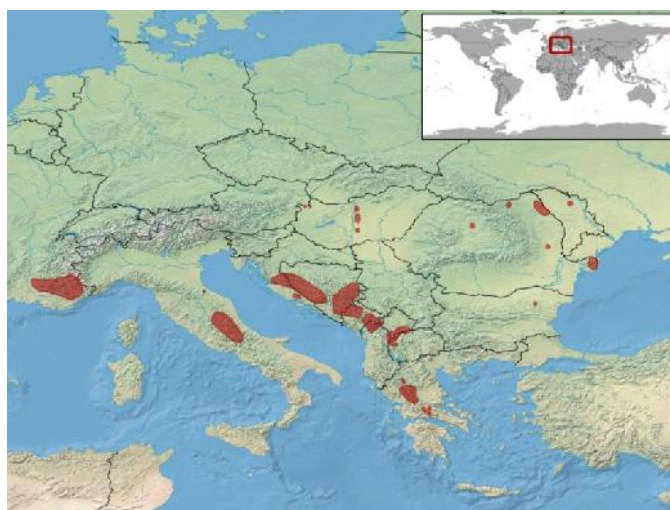
Nosni joj je otvor malen, u donjem je dijelu nosne pločice. Na vrhu njuške obično je samo jedna pločica iza rostralne. Duga je 40-50 cm. Otrovnja je, ali manje od ostalih ljutica.

Aktivna je danju, u opasnosti se skriva u mišje i krtičje rupe.

Njegov ugriz može izazvati zdravstvene komplikacije, ali je količina otrova mala te ne predstavlja istinsku opasnost po život.

Nalazi se na **CRVENOJ LIST FAUNE** FBiH i smatra se ugroženom vrstom.

U Š.G.P. Glamoč ima je u G.J. Šator.

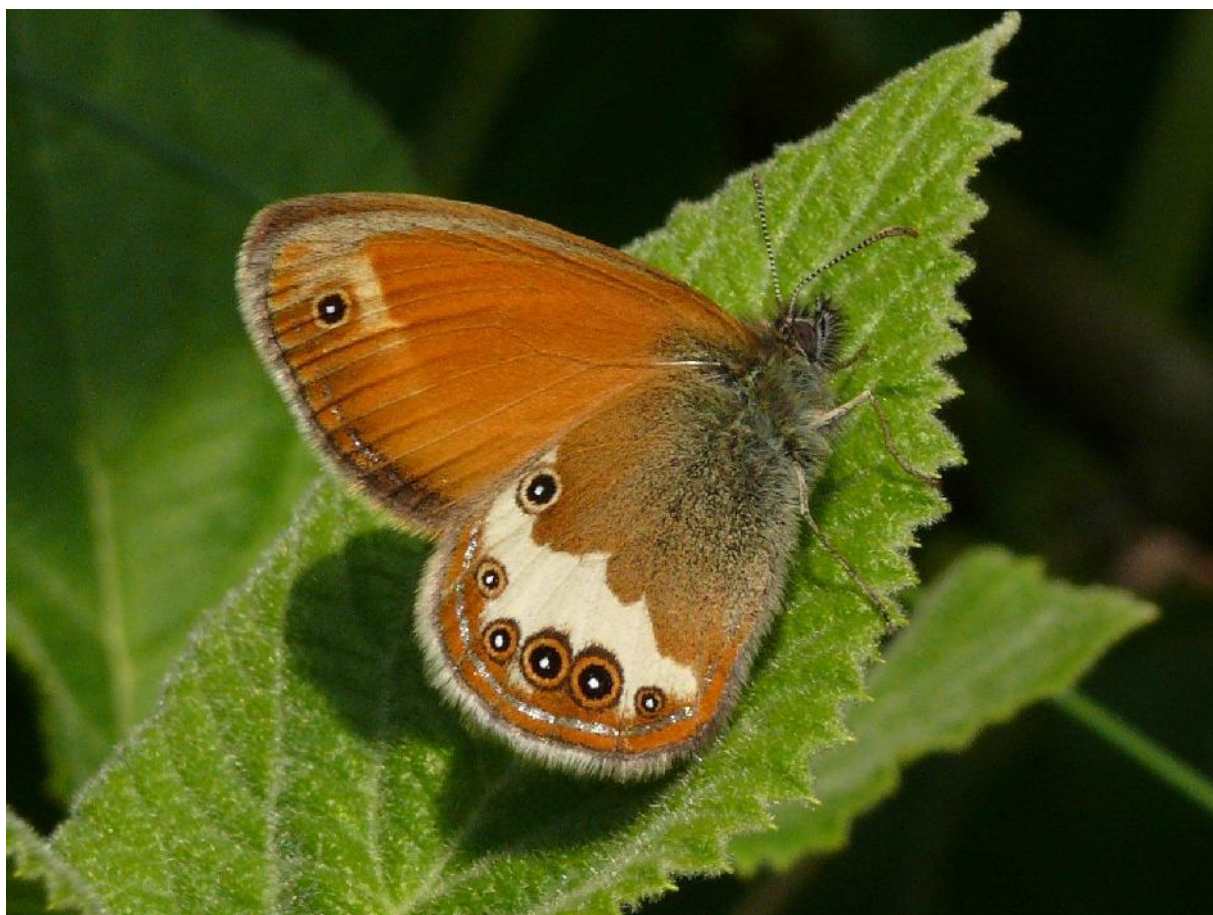
INSEKTI (INSEKTA)

1. Šećerni četináš (*Lepisma saccharin* L.)
2. Kraljevsko vretence (*Anax imperator* L.)
3. Zeleno vretence (*Aeschna viridis* L.)
4. Obično smaragdno vretence (*Cordulia aeneatufosa* F.)
5. Obična uholata (*Forficula auricularia* L.)
6. Obična bogomoljka (*Mantis religiosa* L.)
7. Crni tohar (*Blatta orientalis* L.)
8. Podzemni rovac (*Gryllotalpa gryllotalpa* L.)
9. Šumski šturak (*Nemobius silvestris* B.)
10. Zeleni konjic (*Tettigonia viridissima* L.)
11. Beskrilni opančar (*Pyrrhocoris apterus* L.)
12. Obični cvrčak (*Lyristes plebejus* S.)
13. Zemni bumbar (*Bombus terrestris* L.)
14. Livadni bumbar (*Bombus pratorum* L.)
15. Ružina rezačica (*Megachile centuncularis* L.)
16. Galska osa (*Polistes gallicus* L.)
17. Ljuti stršljen (*Vespa crabro* L.)
18. Veliki mravalj (*Comptosius herculeanus* L.)
19. Poljska kitra (*Cicindela campestris* L.)
20. Kožasti trčak (*Canabus coriaceus* L.)
21. Titi trčak (*Zebrus tenebrioides*)
22. Mrki strvinar (*Silpha obscura* L.)
23. Obični jelenak (*Lacanus cervus* L.)
24. Rogač truležar (*Darcus parallelipedus* L.)
25. Mali jelenak (*Platycerus caraboides* L.)
26. Obična zlatna mara (*Cetonia aurata* L.)
27. Krvavi klišnjak (*Elaters sanguineus* L.)
28. Obična kokica (*Maloe proscarabaeus* L.)
29. Sedmopjega božija ovčica (*Coccinella septempunctata* L.)
30. Okasta božija ovčica (*Anatis ocellata* L.)
31. Krumpirova zlatica (*Leptotarsa decemlineata* L.)
32. Hrastova strizibuba (*Cerambyx cerdo* L.)
33. Veliki smrekov podkornjak (*Blastophagus piniperda* L.)
34. Mali šumski podkornjak (*Blastophagus minor* L.)
35. Smrekov podkornjak (*Ips typographus* L.)
36. Smrekova pipa (*Hylobius abietis* L.)
37. Velika stršljenka (*Aegeria apifernis*)
38. Borova kvočka (*Dendrolimus pini* L.)
39. Smrekov gubar (*Lymantria monacha* L.)
40. Bukov prelac (*Dasychira pudipunda* L.)
41. Operothera (*Operophtera brunata* L.)
42. Sumračnjaci (*Herse convolvuli* L.)
43. Crvenooki parnasovac, Apolon (*Parnasius apollo* L.)
44. *Colias balcanica*
45. *Coenonympha tullia*
46. *Coenonympha orientalis*
47. Glogov bijelac (*Paria crataegi* L.)
48. Kupusov bijelac (*Pieris brassicae*)
49. *Limenitis populi* L.

50. Velika sedefica (*Argynnis aglaja* L.)
51. Mala riča (*Vennessa urticae* L.)
52. Stričkovac (*Vennessa cardui* L.)
53. Coenonympha pamphilus L.)
54. Veliki pjegavi plavac (*Lycaena arion* L.)
55. Vatrene bukač (*Heodes Virgaureae* L.)
56. Pasija buha (*Ctenocephalicles canis* L.)
57. Vrtini ili kupusni komar (*Tipula oleracea* L.)
58. Obični komarac (*Culex pipiens* L.)
59. Malarični komarac (*Anopheles maculipennis* L.)
60. Bukova šišarica (*Mihola fagi* L.)
61. Goveći obad (*Tabanus bovinus* L.)
62. Kišni obad (*Haematopota pluvialis* L.)
63. Zlatooki obad (*Chrysops caecutiens* L.)
64. Pčelolika cvjetarica (*Eristalis tenax*)
65. Konjski pamrav (*Gasterophilus intestinalis* D.)
66. Sobna muhica (*Fannia canicularis* L.)
67. Kućna muha (*Musca domestica* L.)
68. Pakosna peckavica (*Stomoxys calcitrans* L.)
69. Goveći štrk (*Hypoderma bovis* D.)
70. Modra zujara (*Calliphora erythrocephala* M.)
71. Zlatna zujara (*Lucila caestor* L.)
72. Obična stonoga (*Schizophyllum sabulosum* L.)
73. Riječni rak (*Actacus astacus* L.)
74. Kućni knjižarac (*Chelifer cancroides* L.)
75. Obični lažipauk (*Opilio porietinus* H.)
76. Pauk krstaš (*Araneus didematus* C.)
77. Obični krpelj (*Ixodes ricinus* L.)
78. Obični šugarač (*Aeris siro* L.)
79. Obična gujavica (*Lumbricus terrestris* L.)
80. Obični barnjak (*Lymnaea stagnalis* L.)
81. Debeli ploštenjak (*Bathymphalus controlus* L.)
82. Veliki balavac (*Limax maximus* L.)
83. Šumski prpolj (*Arion rufus* L.)
84. Veliki vinogradnjak (*Helix pomatia* L.)
85. Prugasti živičnjak (*Cepaea nemoralis* L.)
86. Žuti živičnjak (*Cepaea hortensis* O.F.M.)
87. Jezerska spužva (*Sponilla lactustris* L.)

DNEVNI LEPTIRI

Coenonympha tullia je poznata sa lokaliteta: Jajce (pored Plivskog jezera; Rebel, 1904) te Glamočkog (Petrovo vrelo) i Livanjskog (Tdralovac) polja (Sijarić, 1984). Nalazi se na **CRVENOJ LISTI FAUNE** i smatra se kritično ugroženom vrstom.

Coenonympha orientalis je vrsta poznata sa lokaliteta: Konjuh-pl. (Haluge), Kupreško polje (Gornji Malovan), Cincar-pl. (Jaram), Vran-pl., Duvanjsko polje (Šujica), Ljubnica pl. – Stolac (Rebel, 1904; Sijarić, 1984, 1991, 1996; Lelo, 2004, 2007). Nalazi se na **CRVENOJ LIST FAUNE** FBiH i smatra se ugroženom vrstom.

Parnassius apollo je vrsta poznata sa lokaliteta: Klekovača-pl., Šator-pl., Ozren-pl., Čemernica-pl., Cincar-pl, Trebević-pl., Igman-pl., Bjelašnica-pl., Prenj-pl., Čvrsnica-pl. (Rebel, 1904; Sijarić, 1981; Lelo, 2004, 2008). Stanište obično se pojavljuje na livadama planinskih područja, od 500 do 2400, odnosno 2500 m n. v. Uzroci ugroženosti su zarašćivanje travnatih površina prirodnom sukcesijom ili pošumljavanjem i prekomjerna paša (planinsko ovčarstvo), kolekcionarstvo zbog izvanredne ljepote ove vrste, genetska izoliranost među populacijama, neki su od uzroka ugroženosti. Osim toga, i klimatske promjene u dvadesetom stoljeću prouzročile su opadanje brojnosti populacije. Nalazi se na **CRVENOJ LISTI FAUNE** FBiH i smatra se rizičnom vrstom.

Colias balcanica je vrsta poznata sa lokaliteta: Šator-pl. (Mečugorje, Dugodol), Cincar-pl. (Gornji Malovan, Jaram, Čajuša), Stožer-pl., Trebević-pl., Bjelašnica-pl. i Ivan-pl. (Sijarić, 1971; Lelo, 2004, 2008; Tvrtković et al., 2011). Zovu ga još i planinski poštar. Nalazi se na **CRVENOJ LISTI FAUNE** FBiH i smatra se rizičnom vrstom.

LITERATURA

Crvena lista faune FBiH, 2013.

prof.dr. Avdo Sofradžija,(1999.), Lovna divljač, Sarajevo

dr. Harry Garms i dr. Leo Borm, (1981), Fauna evrope-priručnik za raspoznavanje
životinjskih vrsta, Ljubljana

Lovački portali

Googlova baza slika

Lovački časopis Hoop

Osnove gospodarenja za Š.G.P.Glamoč u vaţnosti 01.01.2003.-31.12.2012.

Monitoring rada Lovačkog društva „Tetrijev“ Glamoč